

Sukupuolittunut materia lasten kuvakirjallisuudessa

Essi Kärkinen

Varhaiskasvatustieteen pro gradu -tutkielma

Monografiamuotoinen

Syyslukukausi 2022

Kasvatustieteiden laitos

Jyväskylän yliopisto

TIIVISTELMÄ

Kärkinen, Essi. 2022. Sukupuolittunut materia lasten kuvakirjallisuudessa. Varhaiskasvatustieteen pro gradu -tutkielma. Jyväskylän yliopisto. Kasvatustieteiden laitos. 71 sivua+ liitteet.

Lasten kuvakirjallisuus on mukana lasten elämässä varhaisvuosista alkaen. Kirjallisuudessa sukupuoli tehdään lukijalle näkyväksi materiaan välityksellä. Tämä laadullinen tutkimus tutki sukupuolittuneen materiaan esiintymistä lasten kuvakirjoissa. Tutkimuksen tehtävänä oli selvittää, miten sukupuolittunut materia näkyy uusissa suomenkielisissä lasten kuvakirjoissa.

Tutkimuksen aineisto valittiin Jyväskylän kaupunginkirjaston vuoden 2020 sadasta lainatuimmasta lasten kuvakirjasta. Aineisto koostui kuudesta suomenkielisestä lasten kuvakirjasta, jotka oli julkaistu vuosien 2010–2019 aikana. Kuvakirjat analysoitiin tekstin osalta hyödyntäen laadullista teoriaohjaavaa sisällönanalyysia ja kuvien osalta visuaalista, aineistolähtöistä sisällönanalyysia.

Tuloksista ilmeni, että aineiston kirjoissa oli piirteitä sukupuolittuneesta materiasta. Tulokset jakautuivat kolmeen pääteemaan, jotka olivat esineet ja asiat, ulkonäkö ja fyysiset ominaisuudet sekä värit. Selkeimmät kuvituksesta havaittavissa olevat piirteet sukupuolittuneesta materiasta painottuivat muun muassa vaatteisiin ja niiden väreihin sekä henkilöhahmojen ulkonäköön, kuten hiusten pituuteen tai kasvon piirteisiin. Sukupuolittunut materia tuli esille tekstistä vain vähäisesti ja se painottui lähinnä kuvailuun ulkonäöstä tai fyysisistä ominaisuuksista.

Tutkimustulokset toivat uutta, ajankohtaista tietoa sukupuolittuneen materiaan ilmenemisestä lasten kuvakirjoissa. Kirjojen julkaisuvuodesta riippumatta jokaisessa aineiston kirjassa oli havaittavissa joitakin piirteitä sukupuolittuneesta materiasta. Tulevaisuudessa uusi tutkimustieto on tarpeen käsityksen sukupuolittuneesta materiasta, sukupuolesta ja kirjallisuudesta kehittyessä.

Asiasanat: sukupuoli, materia, lastenkirjallisuus, kuvakirjallisuus

SISÄLTÖ

TIIVISTELMÄ.....	2
SISÄLTÖ	3
1 JOHDANTO	5
2 SUKUPUOLI KÄSITTEENÄ.....	8
2.1 Biologinen ja sosiaalinen sukupuoli.....	8
2.2 Maskuliinisuus ja feminiinisyys	10
2.3 Sukupuolistereotypiat.....	12
2.4 Sukupuoli representaatioina	14
3 MATERIA	16
3.1 Lapsuuden materia.....	17
3.2 Sukupuolittunut materia.....	18
4 LASTENKIRJALLISUUS	22
4.1 Lastenkirjallisuus kirjallisuuden lajina	22
4.1.1 Lasten kuvakirjallisuus	23
4.1.2 Kuvien merkitys lastenkuvakirjallisuudessa.....	24
4.2 Lastenkirjallisuudentutkimus	26
5 TUTKIMUSTEHTÄVÄ JA TUTKIMUSKYSYMYS.....	28
6 TUTKIMUKSEN TOTEUTTAMINEN	29
6.1 Tutkimusote	29
6.2 Tutkimusaineisto.....	30
6.3 Aineiston analyysi.....	32
6.4 Tutkimusetiikka	39
7 KUVAKIRJALLISUUDEN SUKUPUOLITTUNUT MATERIA	41
7.1 Esineet ja asiat.....	41

7.1.1	Leikkivälineet.....	41
7.1.2	Kauneudenhoitovälineet	44
7.2	Ulkonäkö ja fyysiset ominaisuudet.....	45
7.2.1	Pukeutuminen.....	46
7.2.2	Symbolit ja materian kuviointi	48
7.2.3	Kasvon piirteet ja hiukset	50
7.2.4	Fyysiset ominaisuudet	51
7.2.5	Kodinhoito ja tekniset työt	53
7.3	Värit	55
7.3.1	Sinertävät värit	55
7.3.2	Punertavat värit.....	57
7.3.3	Vihreä	59
7.3.4	Keltainen.....	59
8	POHDINTA	62
8.1	Tulosten tarkastelu ja johtopäätökset.....	62
8.2	Tutkimuksen luotettavuuden arviointi	68
8.3	Jatkotutkimushaasteet.....	70
	LÄHTEET	72
	LIITTEET.....	81

1 JOHDANTO

Pysähdyin pohtimaan omaa toimintaani varhaiskasvatuksen opettajana vuoden 2020 lopulla, kun ohjasin erästä kolmevuotiasta lasta tuomaan luettavaksemme dinosauruksista kertovan kirjan. Lukuhetkelle osallistui myös muita kirjasta kiinnostuneita lapsia, poikia sekä tyttöjä. Tässä kohtaa kirjavalintani pohjautui lapsen kiinnostuksen kohteisiin, mutta sai ajatuksia liikkeelle koskien sukupuolittunutta materiaa. Monesti tutustuessa uusiin lapsiin saatetaan lähteä tarjoamaan heille sellaisia asioita, joiden tyypillisesti tiedetään vastaavan sen ikäisen lapsen kiinnostuksen kohteita. Uusia ihmisiä kohdatessa yksi keskeisimmistä huomiota herättävistä seikoista on ihmisen sukupuoli. Sukupuolta pidetään yhtenä tärkeimmistä ihmisten luokittelemisen keinoista (Tainio ym., 2010, s. 13.) Epämukavuutta luo entisestään se, jos keskustelukumppanin sukupuoli ei ole selvä (Tainio ym., 2010, s. 13).

Esimerkkitilanteessani sukupuolistereotyyppien vuoksi myös tuntematta lasta olisin voinut automaattisesti tarjota kyseistä dinosauruksista kertovaa kirjaa. Tällöin olisin todennäköisesti tiedostamattakin tukeutunut stereotyyppiseen ajatukseen sukupuolille ominaisista kiinnostuksen kohteista. Sukupuolittuneella materiaalilla voidaan tarkoittaa kirjallisuutta, jossa sukupuolittuneisuus tulee näkyväksi lukijalle.

Tänä päivänä satunnaisin väliajoin mediassa tuodaan ilmi keskustelua sukupuolista ja pohditaan myös, onko soveliaasta jakaa lapset tyttöihin ja poikiin esimerkiksi harrastuksissa, varhaiskasvatuksessa tai kouluissa. On tärkeää, että jokainen lapsi tulee kohdatuksi yksilönä eikä vain sukupuolensa edustajana (Sukupuolen moninaisuuden osaamiskeskus 2022).

Helsingin Sanomissa julkaistiin toukokuussa 2022 mielipidekirjoitus, jossa pohdittiin lapsen sosiaalisen sukupuolen syntyvän sisäisesti. Kirjoituksessa kannustettiin antamaan sukupuoltaanetsivälle ja pohtivalle lapselle kasvurauha. (Majaneva 2022.) Kirjoituksessaan Majaneva (2022) kuvailee, että lapsi voi jo pienenä kokea kuuluvansa eri sukupuoleen kuin mihin on syntynyt. Tämän pohjalta lasten kuvakirjoissa esiintyvä sukupuolittunut materia on kiinnostavaa

myös siitä näkökulmasta, että lastenkirjallisuus toimii usein peilinä omalle ajalleen (esim. Tervola, 2015).

Ylen artikkelissa (2015) Kivioja tuo esille Saresman (2015) huomion siitä miten suomalaisessa yhteiskunnassa on menossa vaihe, jossa sukupuolierosta tehdään huomattavasti isompaa asiaa, mitä se on pitkään aikaan ollut. Saresman (2015, Kiviojan, 2015 mukaan) mukaan sukupuolittuminen on helppo havaita esimerkiksi materian pohjalta kuten erivärisinä vaatteina tai tavaroina. Esimerkkinä tästä annetaan muun muassa perheen sisällä tapahtuva uusien tavaroiden hankkiminen pienemmälle sisarukselle, vaikka perheessä olisi eri sukupuolta oleva isosisarus. Sama tuote, kuten paita, saatetaan ostaa kahteen kertaan esimerkiksi sukupuoleen liittyvän värin tai ajattelun teeman mukaan. (Saresma 2015, Kiviojan 2015 mukaan.)

Tässä tutkimuksessa tutkitaan sukupuolittunutta materiaa vuosien 2010–2019 aikana julkaistuissa lasten kuvakirjoissa. Lastenkirjallisuudella tarkoitetaan lapsille ja nuorille suunnattua kirjallisuutta. Lastenkirjojen kuvataan olevan melko lyhyitä ja niiden sanastoa ja lauserakenteita kuvataan yksinkertaisemmiksi kuin aikuisten kirjallisuudessa. (Hosiaislouma, 2003, s. 508.) Myös kirjan kuvituksella on merkittävä tehtävä tukiessaan tekstin viestiä ja luodessaan uusia merkityksiä (Hosiaislouma, 2003, s. 508). Materiaalla ja materiaalisuudella puolestaan voidaan viitata aineellisiin asioihin ja esineisiin, kuten tauluihin ja laukkuihin (Alasuutari ym., 2021, s. 3).

Tässä laadullisessa tutkimuksessa aineistona käytetään kuutta lasten kuvakirjaa. Tutkimusaineisto on valittu pyytämällä sähköpostitse Keskikirjastojen asiakaspalvelun kautta vuoden 2020 lainatuimpien kuvakirjojen listaa. Tämän tutkimuksen tarkoituksena on selvittää, miten sukupuolittunut materia ilmenee kuudessa tutkimukseen valikoituneessa kirjassa eli miten sitä kuvaillaan tekstissä tai kuvataan kuvituksessa.

Aihe on Suomessa melko vähän tutkittu. Aiheesta on tehty muutamia opinnäytetöitä. Esimerkiksi Holm (2017) on pro gradussaan tutkinut oppilaiden ja käsityönopeettajien puheita sukupuolittuneista käsityövalinnoista, Ahveninen (2021) puolestaan tarkasteli pro gradussaan sukupuolen ja perheen

representaatioita sateenkaariaiheisissa lastenkirjoissa. Aiheesta on tehty myös opinnäytetyö (Honkala 2019), jossa käsiteltiin sukupuolisensitiivistä tulkintaa Ikioma perheeni-teoksen henkilöhahmoista sekä kandidaatintutkielma (Huttunen 2020), jossa tutkittiin sukupuolirooleja tuottavia diskursseja suomalaisista 2010-luvulla ilmestyneistä lasten kuvakirjoista. Aiheesta löytyy jonkin verran kansainvälistä tutkimusta. Esimerkiksi Jiang (2019) on tutkinut lastenkuvakirjojen ja sukupuolen välistä suhdetta keskittyen kuviin ja Chamberlain (2011) puolestaan tutki sukupuolistereotyyppioita lastenkuvakirjojen kuvissa.

2 SUKUPUOLI KÄSITTEENÄ

Sukupuolta pidetään kulttuurisena, sosiaalisena ja historiallisena ilmiönä, joka kietoo sisäänsä erilaisia suhteita, kuten hierarkioita ja valtasuhteita (Rossi, 2012, s. 21). Sukupuolen käsitteen määrittely ei ole aivan yksiselitteistä ja sukupuolen määrittelyä hankaloittaa käsitteen jatkuva muuttuminen (Rossi, 2012, s. 21–22). Käsitteet sukupuolesta ovat erilaisia eri paikoissa ja eri aikoina, jolloin käsite sukupuoli on riippuvainen ajasta ja paikasta (Rossi, 2010, s. 22). Sukupuolella tarkoitetaan eri asiaa kuin seksuaalisuudella tai sukupuolisella suuntautumisella (Komonen, 2020, s. 47). Connellin (2002, s. 5) mukaan jokapäiväisessä elämässä sukupuolta pidetään itsestäänselvyytenä.

Usein arkisessa puheessa sukupuoli jaetaan kahteen: tyttöön ja poikaan. Sukupuolen vastakkaisuuteen perustuvaa jakoa on perusteltu muun muassa fyysisillä eroilla, mutta sitä on pidetty myös haastavana monin tavoin. Tieteenhistorian näkökulmasta jako kahteen sukupuoleen ei ole aina ollut yhtä jyrkkä kuin mitä se on tänä päivänä. (Rossi, 2012, s. 24.) Huuska & Karvinen (2012, s. 34) kuvailevat, ettei tällainen kategoriointi ole sopiva kaikille lapsille tai aikuisille.

2.1 Biologinen ja sosiaalinen sukupuoli

Nykytutkimukset osoittavat, että englanninkielisillä käsitteillä *sex* ja *gender* on eroa. Sanojen suomentaminen voidaan aloittaa viittaamalla biologiseen (*sex*) ja sosiaaliseen (*gender*) sukupuoleen, joista biologisen määrittää anatomia lapsen syntyessä. (Juvonen ym., 2012, s. 12.) Rossi (2012, s. 22) painottaa, että vaikka vielä 1940-luvulla *gender* oli vain kieliopillinen termi, nykyään sitä käytetään laajasti muun muassa yleiskielessä. Näin on tarkoitus painottaa sosiaalisen ja kulttuurisen osuutta sukupuolen muodostumisessa. Suomen kielessä nämä painotukset ilmaistaan termeillä sosiaalinen ja kulttuurinen, koska suomen kieliopissa on käytössä vain yksi sukupuolta tarkoittava sana. (Rossi, 2012, s. 22.)

Biologinen sukupuoli on Komosen (2020, s. 47) mukaan monitahoinen ilmiö. Biologinen sukupuoli (*sex*) erotellaan yleensä yksilön kokemasta sekä sosiaalisesti kasvaneesta sukupuolesta (*gender*), vaikka jälkimmäinen ei Komosen (2020, s. 47) mukaan olekaan biologiasta riippumaton. Biologisen sukupuolen käsitteen tekee epämääräiseksi se, että luonnontieteen ihanteen mukaan sukupuolen määritelmän halutaan säilyvän yleisenä (Komonen, 2020, s. 48). Ajatellaan, että sukusolut määrittävät sukupuolen (Komonen, 2020, s. 48). Havainnot kuitenkin osoittavat, ettei biologiaan ja fyysisyyteen nojaavat sukupuolen määrittelyt riitä. Fyysiset määritelmät eivät välttämättä ole selkeitä myöskään vauvan syntymähetkellä. (Ylitapio-Mäntylä, 2012, s. 20.)

Lapsen biologinen sukupuoli ohjaa aikuisten toimintaa ja lasta koskevia valintoja jo ennen syntymää. Syntymän jälkeen ja vuorovaikutuksen myötä lapsen persoonallisuus alkaa kehittyä, mutta lapsen rajallisen ilmaisukyvyn vuoksi jää vielä suuri tila tulkinnoille. (Teräs, 2005, s. 59.) Lasta saatetaan tulkita mielikuvien kautta ja miettiä mikä voisi olla lapsen biologiselle sukupuolelle ominaista. Lapsen ollessa täysin riippuvainen läheisyydestä ja huolenpidosta, hän alkaa vaistojensa mukaan vastata läheisten odotuksiin, jotta hoiva ja positiivinen huomiointi jatkuisi. (Teräs, 2005, s. 59.) Sukupuoli ja siihen liittyvät oletukset muodostavat monella tapaa kehystä lapsen elämälle. (Alasuutari, 2016, s. 122.) Mitä pienemmästä lapsesta on kyse, sitä vahvempi valta aikuisilla on kehysten muokkauksessa ja lapsen kiinnittämisessä siihen. Näin aikuiset säätelevät vuorovaikutuksen mahdollisuuksia, jotka antavat lapselle erillisen persoonan. (Alasuutari, 2016, s. 122.) Yhteiskunnan odotukset ovat ratkaisevan tärkeitä muokatessa toimintaa sukupuoleen perustuvalla tavalla.

Sosiaalinen sukupuoli määrittelee tyttöjen ja poikien välisiä sosiaalisia eroja. Nämä erot tulevat tutuksi tytöille ja pojille sosialisointia aikana, vaikkakin eri kulttuureissa eri tavoin (Finto 2021). Sosiaalinen sukupuoli tarkoittaa tyttöjen ja poikien erilaisia mahdollisuuksia ja oikeuksia. Sosiaalisen sukupuolen määritelmä voi myös vaihdella eri kulttuureissa ja eri aikoina. (Mapatha, 2007, s. 4.) Kirjoituksessaan Mapatha (2007, s. 3) kuvailee sosiaalisen sukupuolen olleen huomion kohteena jo 1990-luvun lopulta lähtien.

Yhteisöt ovat luoneet sukupuolijärjestelmän, jolla tarkoitetaan systeemiä, jota ylläpidetään tuottaen sukupuolelle ominaisia rooleja ja jakoja. Sillä kuvataan taloudellista, yhteiskunnallista ja poliittista rakenteiden valtajärjestelmää, joka määrittelee mitä tarkoittaa olla tyttö tai poika, nainen tai mies. Naisen ja miehen aseman määrittelee se mitä missäkin yhteiskunnassa arvostetaan sukupuolirooleja tarkastellessa. (Mapatha, 2007, s. 2.)

Sukupuoleen sosiaalistamisella tarkoitetaan sukupuoleen kasvattamista (Teräs, 2005, s. 59). Holmesin (2009) mukaan sosialisointia aikana ihmiset oppivat toimimaan asianmukaisesti tietyn yhteiskunnan jäseninä. Sitä, mitä pidetään sopivana tytöille tai naisille, pidetään puolestaan sopimattomana miehille ja pojille. Suurin osa sosialisoinnista on sukupuolen oppimista. (Holmes, 2009, s. 36.) Lasta ohjataan toimimaan kulttuurissa esiintyvien oletusten ja odotusten sekä käytäntöjen mukaan. Samalla aikuiset luovat mahdollisuuksia ja ehtoja sukupuoli-identiteetin toteutumiseksi. (Alasuutari, 2016, s. 123.)

”Luonto vastaan kasvatus”-keskustelua on käyty jo pidemmän aikaa tutkijoiden keskuudessa. Keskustelussa kiistellään siitä kumpi vaikuttaa enemmän sukupuolen muodostumiseen, luonto vai ympäristö. (Woodhead & Montgomery, 2003, s. 182.) Ensinnäkin osa tutkijoista väittää, että biologiset tekijät eli luonto määrittävät sukupuolen ja osa puolestaan, että ympäristön vaikutus ohjaa lapsen tiettyyn sukupuoleen. Toisen näkemyksen mukaan sukupuoli muodostuu luonnon ja ympäristön kanssa yhdessä niin, että sosiaalinen sukupuoli rakentuu biologisen sukupuolen, perustan päälle. (Woodhead & Montgomery, 2003, s. 183–185) Tämä tarkoittaisi sitä, että luonto muodostaisi tarvittavat rakennuspalikat ja ympäristö rakentaisi sosiaalisen sukupuolen (Woodhead & Montgomery, 2003, s. 185).

2.2 Maskuliinisuus ja feminiinisyys

Maskuliinisuus ja feminiinisyys toimivat rinnakkain ja liittyvät vahvasti mies- ja naissukupuoliin. Perinteisesti maskuliinisuus yhdistetään mieheyteen ja feminiinisyys naiseuteen. Niitä pidetään toistensa vastakohtina (Jokinen, 2010, s.

129). Koska mies ja nainen ymmärretään vastakkaisina, esimerkiksi naiseuden ruumiillistuman tulee olla eksplisiittisesti "ei-mies" (Davies, 2003, s. 78). Ylitapio-Mäntylä (2012, s. 24) kuvailee maskuliinisuuden ja feminiinisuuden esittävän kulttuurisia merkkejä, eleitä ja tyylejä, joita voi käyttää apuna sukupuolen esittämisessä.

Maskuliinisuutta ja miehekkyyttä yhdistetään toisinaan synonyymeiksi, mutta sanat eivät tarkoita samaa. Tätä käsitystä tukee Jokisen (2010, s. 129) mukaan sosiaalisen ja biologisen sukupuolen erottaminen toisistaan. Vastaavasti feminiinisyys ja naiseus eivät edellytä toisiaan, vaikka ovatkin tiiviisti yhteydessä toisiinsa maskuliinisuuden ja mieheyden tavoin. Jaottelu maskuliinisuuteen ja feminiinisyteen on osa erottelua, jossa anatomian pohjalta luodaan sosiaalista kuvaa siitä, mitkä asiat kuuluvat mieheyteen ja mitkä naiseuteen. (Ross, 2010, s. 26)

Jokisen (2010, s. 128) mukaan länsimainen kulttuuri esittää maskuliinisina ominaisuuksina muun muassa tunteiden kontrollointia, toiminnallisuutta, hallitsevuutta, suoriutumista, järkeä sekä fyysistä voimaa. Mitä enemmän yksilö tunnistaa itsestään tähän yhdistettäviä piirteitä, sitä enemmän varmuus yksilönmieheydestä kasvaa. Maskuliinisuuteen ei sisällytetä feminiiniseksi määriteltyjä piirteitä, joita ovat muun muassa yhteisöllisyys, emotionaalisuus ja empaattisuus. (Jokinen, 2010, s. 128–129). Davies (2003, s. 78) kuvailee, ettei nainen saisi olla esimerkiksi huolimaton tai epäsiisti. Naisten tulisi olla hillitympiä, kohteliaampia, rehellisempiä sekä tarkkaavaisempia kuin miehet (Davies, 2003, s. 78). Tällaisia stereotypioita maskuliinisuudesta ja feminiinisydestä on kuitenkin kumottu feministisessä nais- ja miestutkimuksessa (Jokinen, 2010, s. 129).

Jessica Birthisel (2014) on tutkinut Disneyn piirrettyjä ja niissä esiintyviä maskuliinisia sekä feminiinisiä henkilöitä. Hänen mukaansa katsoja tunnistaa hahmot tiettyjen piirteiden mukaan joko maskuliiniseksi tai feminiiniseksi eikä sillä ole väliä oliko kyse ihmis- vai esimerkiksi eläinhahmosta. Feminiiniseksi piirteiksi hän kuvailee silmäripsien tuuheuden sekä huulien täyteläisyyden lisäksi tietyt asut ja asusteet. (Birthisel, 2014, s. 341–342.)

Maskuliinisyys näkyy puolestaan feminiinisten piirteiden puuttuessa (Birthisel, 2014, s. 342).

Maskuliininen ja feminiininen ovat sekä samoja että kuitenkin erilaisia. Maskuliinisuuden kannalta naisellisuutta pidetään negatiivisena asiana, josta mies kamppailee pois. (Davies, 2003, s. 101.) Tässä mielessä maskuliinisuus ja feminiinisyys eivät ole ontologisia tai persoonallisuudessa olennaisia ominaisuuksia, vaan ne ovat prosesseja, jotka ovat yhteydessä toisiinsa. Ne ovat myös kuvitteellisia ihanteita, joiden kautta mitataan yksilön menestystä maailmassa. (Davies, 2003, s. 101.)

Paju (2013, s. 120) viittaa tekstissään Bronwyn Daviesiin (1991, s. 14–15), jonka mukaan lapset oppivat nopeasti diskursiiviset käytännöt, jotka jakavat maailman maskuliiniseen ja feminiiniseen. Tällöin lapset saavat ymmärryksen siitä, että heidän tulee olla sosiaalisesti identifioitavissa tytöksi tai pojaksi. Tällainen identifioituminen tapahtuu esimerkiksi vaatteiden, hiustyylin tai itse valitun toiminnan tai aktiviteetin kautta. (Paju, 2013, s. 120.) Lapsen identifioidessa itsensä itsekseen, hän samalla identifioi itsensä lapseksi sekä tytöksi tai pojaksi (Paju, 2013, s. 120).

2.3 Sukupuolistereotyyppit

Sukupuolistereotyyppioilla tarkoitetaan yleistettäviä odotuksia siitä, millaiset piirteet ovat ominaisia tytöille tai pojille. Nämä odotukset ja käsitykset kuvailevat muun muassa sitä, miten tulisi käyttäytyä tai pukeutua ollakseen tyttöjä tai poikia. (Syrjäläinen & Kujala, 2010, s. 32.) Terveystieteiden tutkimuskeskus [THL] (2022) kuvailee sukupuolistereotyyppioita kaavamaisina odotuksina ja oletuksina, jotka ovat pitkälti tiedostamattomia ja sisältävät usein negatiivisia ennako-oletuksia. Tyttönä tai poikana oleminen tarkoittaa mahdollisuuksien ja oikeuksien lisäksi myös erilaisia odotuksia ja velvollisuuksia (Mapatha, 2007, s. 4).

Sukupuoliroolijako on stereotyyppistä ajattelua, ja sukupuolijärjestelmä pitää tätä jakoa yllä (Ylitapio-Mäntylä, 2012, s. 23). Mitran & Lewis-Jonesin (2011,

s. 389) mukaan pojat kuvataan fyysisesti aggressiivisina ja kilpailevina yksilöinä. Tytöt puolestaan näytetään välittävänä ja yhteistyöhaluisina ja siten, että he elävät vaaleanpunaisessa maailmassa. Sukupuolen mukaiset roolikäsitykset tyttöjen ja poikien välisistä eroavaisuuksista muodostuvat jo varhain lapsuudessa. Jo pienet lapset saavat käsityksen niin sanotuista naisten ja miesten töistä sekä naisten ja miesten rooleista kotona ja työelämässä. (Leinonen ym., 2005, s. 12.) Se, joka sopii parhaiten erilaisiin töihin, päätetään usein sukupuolen mukaan (Holmes, 2009, s. 36). Sosiaalisen sukupuolen mukainen käyttäytyminen ilmenee muun muassa ajatuksena naisista kotitalouden hoitajina tai miehistä autojen korjaajina (Mapatha, 2007, s. 4). Sukupuolen mukaiseen työnjakoon ohjataan lapsia tiedostaen sekä myös tiedostamatta (Leinonen ym., 2005, s. 12).

Teräs (2005, s. 62) on listannut julkaisussaan useita feminiinisiä ja maskuliinisia stereotyyppioita. Hän kuvailee, että stereotyyppien mukaan tytöt usein pukeutuvat hameeseen, pitävät kirkkaista väreistä ja vaaleanpunaisesta, omistavat pitkän tukan, ottavat muut huomioon sekä ovat ahkeria, kilttejä ja jopa arkoja. Tainio ym. (2010, s. 17) kuvailevat, että tyttöihin usein yhdistetään roolit "kiltti tyttö" tai "hiljainen tyttö. Maskuliiniseksi stereotyyppioksi, pojille ominaisiksi tavoiksi Teräs (2005, s. 63) kuvailee muun muassa leikit autoilla ja rakennuspalikoilla. Teräksen (2005, s. 63) mukaan stereotyyppisesti pojat pitävät sinisestä ja muista tummista väreistä, pukeutuvat housuihin, omistavat lyhyen tukan sekä ovat luonteeltaan rohkeita, villejä ja jopa älykkäitä tai aggressiivisia. Pojalle ominaisia rooleja ovat "reipas poika", "äänekäs poika" tai "kömpelö oppilas" (Tainio ym., 2010, s. 17). Opittu tapa edustaa tiettyä sukupuolta voi kulkea läpi koko elämän ja jo vauvan voi tunnistaa tytöksi tai pojaksi hänen vaatteidensa värejä katsomalla. (Teräs, 2005, s. 63.)

Teräksen (2005, s. 61) mukaan yhteiskunnan sukupuolijärjestelmä vaikuttaa siihen, että yhteiskuntaan sosiaalistumisessa on havaittavissa jokaiselle sukupuolelle stereotyyppisiä piirteitä. Tällä tavalla tyttöjen ja poikien elämät muovautuvat prosesseissa erilaisiksi. On harhaanjohtavaa, että alun perinkin tytöt ja pojat muodostaisivat eheän, toisistaan vahvasti erilaisen ryhmän. (Teräs, 2006, s. 61.) Teräs (2005, s. 61) kuvailee, että sukupuolikategorian piirissä on

havaittavissa enemmän moninaisuutta kuin sukupuolten välillä: on olemassa pitkiä, lyhyitä, hoivaavia, teknisiä, voimakkaita, heikkoja, aggressiivisia ja passiivisia naisia – samalla tavalla kuin miehiäkin. Varmana erottavana tekijänä voidaan pitää vain sukupuolielinten erilaisia tehtäviä. Ei voida siis määritellä, mikä olisi ”luonnollista” tytöille tai pojille, vaan voidaan ainoastaan kuvailla jonkin piirteen, ominaisuuden tai käyttäytymisen tavan soveltuvan paremmin mielikuvaan työstä tai pojasta. (Teräs, 2005, s. 61–62.)

On mahdollista kuvailla sellaisia leikkejä, jotka jakautuvat tietylle sukupuolelle ominaiseksi. Esimerkiksi koti- tai nukkeleikkejä yhdistetään helposti tyttöihin. Hoivaleikki on se leikin muoto, joka kuitenkin mahdollistaa maskuliinisuuden rajan venyttämistä feminiinisuuden puolelle. Hoivaleikit opettavat toisesta välittämistä, empaattisuutta ja tunteiden osoittamista, ja näitä taitoja tulee opettaa pojille sekä tytöille. (Ylitapio-Mäntylä, 2012, s. 80.) Myönteinen suhtautuminen itseensä, toisiin ihmisiin ja kulttuuriin luokin pohjan yhdenvertaisuudelle: välittäminen ja toisesta huolehtiminen on myös poikien oikeus (Ylitapio-Mäntylä, 2012, s. 80).

On kuitenkin myös feminiinisiä miehiä ja maskuliinisia naisia: naisia, jotka ovat sotilaita ja miehiä, jotka ovat sairaanhoitajia. (Connell, 2002, s. 10.) Jo lapsuudessa luoduilla ajattelumalleilla voi olla kauaskantoisia vaikutuksia esimerkiksi ammatinvalintaan ja pienenä opitut sukupuolistereotyyppiset ajattelumallit voivat vaikuttaa esimerkiksi harrastusvalintoihin lapsena (Ylitapio-Mäntylä, 2012, s. 24).

2.4 Sukupuoli representaatioina

Representaatioilla tarkoitetaan esitystä tai uudelleen esittämistä (englanninkielinen termi ”*representation*”). Representaatio itsessään kuvataan tapahtumana, jossa esineisiin, kuviin tai ihmisiin yhdistetään merkityksiä ja samalla näitä merkityksiä annetaan ympäröivälle maailmalle ja maailman vuorovaikutussuhteille. (Paasonen, 2012, s. 40.) Representaatio voi olla samalla esittävä, edustava että tuottava, joten samaan aikaan sen esittäessä jotakin,

representaatiolla voidaan myös tarkoittaa jotain laajempaa kokonaisuutta. Representaation merkitykset voivat vaihdella riippuen katsojan henkilökohtaisista ominaisuuksista. (Paasonen, 2012, s. 42.) Ne eivät siis itsessään ole taipumattomia tai muuttumattomia (Paasonen, 2012, s. 42).

Representaation ajatus on ollut keskeinen pohdittaessa sukupuolen tuottamista (Paasonen, 2012, s. 47). Sukupuolta kuvitetaan ja kuvitellaan erilaisten sekä arkisten että yksityisten representaatioiden avulla ja kautta. Käsitteitä sukupuolesta tehdään yksilön sisäisten sekä ympäristöstä saatujen representaatioiden kautta. (Paasonen, 2010, s. 46–47.)

Sukupuoli voidaan nähdä rakentuvan erilaisissa kulttuurisissa teksteissä kuten kirjoissa ja elokuvissa, institutionaalisissa käytännöissä, kuten koulussa sekä arkisissa teoissa, kuten pukeutumisessa, hiusten muotoilussa ja eleissä (Paasonen, 2012, s. 47.) Ympäristön vaikutuksen ollessa mittava siinä, miten maailmaa käsitetään, voidaan ajatella representaatioiden moninaisuuden olevan tärkeää, jotta käsitys muun muassa sukupuolesta ja oman sukupuolen mukaan toimimisesta laajenisi. Erityisesti kuvakulttuuri ja media tuottavat keskeisen osan ympäristöön ja representaatiot vaikuttavat siihen, miten ympäröivä maailma hahmotetaan (Paasonen, 2010, s. 41).

3 MATERIA

Materialla kuvataan ympärillä olevia aineellisia seikkoja, joihin ihmisillä on erilaisia suhteita (Terävä ym., 2018). Materiaalisuudella voidaan tarkoittaa erilaisia fyysisiä asioita ja esineitä, kuten vaikkapa huonekaluja, taideteoksia ja koululaukkuja. Lisäksi nykyajan yhteiskunnassa on tekijöitä, jotka voidaan sisällyttää materiaalisuuteen, vaikka ne eivät konkreettisesti esiinny aineellisina asioina. (Alasuutari ym., 2021, s. 3.) Tällainen on esimerkiksi sosiaalinen media (Alasuutari ym., 2021, s. 3). Terävä ym. (2018) tuovat artikkelissaan esille, että materia voi toimia vuorovaikutuksen ja yhdessäolon välineenä. Edellä kuvattuna materia voidaan pitää esimerkiksi puhelinta. Materia luo käsitystä esineiden ja ihmisten välisestä sosiaalisesta vuorovaikutuksesta. (Nordtømme, 2012, s. 319.)

Viime vuosina yhä useammat tutkijat ovat alkaneet kiinnittää entistä enemmän huomiota ympäröivään materiaalisuuteen (Winther, 2021, s. 107). Myös Roivainen (2016, s. 46) kuvailee, miten viime vuosikymmenten aikana kiinnostus materiaalista kulttuuria kohtaan on kasvanut merkittävästi. Esinetutkimuksen kasvu on ollut niin huomattavaa, että on mahdollista puhua käsillä olevasta materiaalisesta käännteestä (Roivainen, 2016, s. 46). Monissa tapauksissa aineellinen kulttuuri tunnustetaan paremmin keinoksi tutkia jotain kuin määränpääksi (Miller, 1998, s. 5). Tällä tarkoitetaan materialistisen kulttuuritutkimuksen hyödyntämistä jonkin toisen asian tutkimisessa. Materia tarjoaa tutkimusareenan, jonka kautta esimerkiksi arkeologit voivat tutkia muun muassa lasten sosialisatiota, koska lasten tekemä ja käyttämä aineellinen kulttuuri kantaa sekä aikuisten että lasten esineille antamia merkityksiä (Baxter, 2005, s. 39)

Daniel Millerin (2009, s. 165) mukaan materiaalisuuden ongelma on se, etteivät ihmiset näytä olevan innostuneita tai kiinnostuneita siitä. Miller (2009, s. 168) tuo esille myös pohdintaa materian materiaaleista: onko kova esine, kuten kivi enemmän materiaalia kuin pehmeä esine, kuten kupla? Hän kuitenkin

jatkaa, että yhteiskuntatieteellisessä tutkimuksessa tällaiselle pohdinnalle ei juuri anneta arvoa, vaikka fysiikassa tämä voisi olla tärkeää (Miller, 2009, s. 168).

Roivaisen (2016, s. 39) mukaan useimpia materiaaliseen kulttuuriin viittaavia sanoja voidaan käyttää rinnakkain. Erilaisista vivahteista huolimatta esimerkiksi englannin kielen sanoilla *thing, object, artefact and commodity* viitataan samaan asiaan, eli aineellisiin kappaleisiin, joilla ei ole omaa tahtoa tai elämäkokemuksia (Roivainen 2016, s. 39). Tässä tutkimuksessa materia nähdään lapsuuteen kiinteästi kuuluvana, aineellisena esineenä tai asiana kuten vaatteena tai leluna.

3.1 Lapsuuden materia

Lapsuudenmateria kuvaa lapsuudenaikana lapsen kohtaamaa materiaalisuutta, joka pitää sisällään muun muassa erilaisia esineitä, kuten leluja ja kirjoja. Materiaalisuus on keskeinen näkökulma pienten lasten jokapäiväisessä elämässä, sillä se ilmenee luonnossa, eläinten ja ihmisten vuorovaikutuksessa sekä muun muassa politiikassa (Siippainen ym., 2019, s. 233).

Sosiologi ja lapsuudentutkija Elina Paju (2013, s. 127) kuvailee väitöskirjassaan, miten tavarat tuovat lapsia yhteen ja rakentavat omalta osaltaan lasten välistä yhteisöllisyyttä ja yhteistä toimintaa. Erilaisia esineitä katsellaan ja kosketellaan sekä niistä saadaan aikaan myös keskustelua. Ne voivat aiheuttaa ristiriitoja lasten välille ja ne nähdään mahdollisuutena omistaa tai hallita objekteja. (Paju 2013, s. 127.) Pajun (2013, s. 127) mukaan materia antaa lapselle mahdollisuuden päättää jostain asiasta itse. Tällainen omistaminen ei koske ainoastaan tehdasvalmisteisia tavaroita, vaan lapset saattavat kokea omakseen myös pihaan tekemänsä lumilinnan (Paju 2013, s. 127).

Ida Wentzel Winther (2021) on tutkimuksessaan tutkinut lasten ja nuorten kokemuksia asumisesta erillään, perheiden kanssa ja paikallisissa perheissä. Wintherin (2021, s. 108) empiirisissä tutkimuksissa on silmiinpistävä se, kuinka paljon lapset ja nuoret elävät materiaalisuuden kanssa ja sen parissa. He muun muassa matkustavat kotitalouksien välillä tavaraa mukanaan ja asuvat taloissa

tavaroita käyttäen. Winther (2021, s. 108) kuvailee, että hänelle materiaalisuus tarjoaa analyttisen näkökulman saada käsitys siitä, miten lapset vuorovaikuttavat ja muokkaavat aineellista ympäristöään ja miten aineellinen ympäristö edesauttaa vuorovaikutuksessa ja muotoilee lapsia. Esimerkiksi vaatteet voivat edustaa sukupuolten välisiä eroja, mutta myös luokkaa, koulutustasoa, alkuperäkulttuuria tai ammatillisia rooleja. Vaatteita on pidetty eräänlaisena pseudokielenä, jotka saattoivat kertoa ihmisille, keitä ihmiset ovat. (Miller, 2009, s. 36–37)

Vaatteet kuvaavat lapsuuden eri ikävaiheita kuvioiden, värien ja vaatemallien kautta. Tämän lisäksi vaatteet nähdään lasten välistä yhteenkuuluvuutta rakentavana tekijänä. Yhteenkuuluvuuden kokeminen vaatteiden avulla ei ole vain kouluikäisten asia, vaan myös pienemmät lapset haluavat kokea yhteenkuuluvuutta vaatteiden avulla. (Roivainen, 2016, s. 194.) Lasten pukeutumista on kuitenkin tutkittu vähän suhteessa siihen, kuinka paljon pukeutumista ylipäättään on tutkittu. Lasten materiaalisen kulttuurin tutkimukseen on pääasiassa kuuluneet lelut ja leikkikalut, jolloin pukeutuminen on jäänyt takaa-alalle tutkimuksen kentällä. (Roivainen, 2016, s. 24.) Kiinnostus lasten pukeutumisen tutkimiseen on kuitenkin lisääntynyt viime vuosikymmeninä (Roivainen, 2016, s. 24).

3.2 Sukupuolittunut materia

Sukupuolittunut materia kuvailee ajatusta siitä, miten tavarat ja toiminnot luokitellaan usein sukupuolen perusteella joko tytöille tai pojille kuuluviksi (Ylitapio-Mäntylä 2012, s. 127). Tällaisia tavaroita voivat olla muun muassa vaatteet sekä lelut. Paju (2013) on väitöskirjassaan tutkinut lasten toimijuutta päiväkodissa huomioiden maailman aineellisuuden ja ihmisen ruumiillisuuden. Hänen mukaansa esimerkiksi muovisista tummansinisistä rekoista tulee poikien leluja, jotka keräävät pojat pihalle mutkittelemaan rekoilla (Paju, 2013, s. 134). Lelujen valinnalla nähdäänkin olevan roolikäsityksiä tukevia merkityksiä: tytöille ostetaan nukkeja hoivattavaksi ja pojille rakennussarjoja kasattavaksi

(Leinonen ym., 2005, s. 12). Baxter (2005, s. 43) kuvailee, miten 1990-luvulla aikakauslehdissä väitettiin esimerkiksi, että nuket olivat tapa tehdä lasten leikistä hyödyllistä ja niiden tehtävä oli rohkaista nuoria tyttöjä rauhalliseen leikkiin. Baxterin (2005, s. 43) mukaan on kuitenkin tutkittu, etteivät nuket ole olleet tutkimusten mukaan suosittuja leluja tyttöjen keskuudessa.

Lelun pakkaus usein puhuttelee enemmän joko tyttöjä tai poikia värin tai suunnittelun kautta (Mitchell, 2010, s. 95). Tytöille suunnattuina leluina värikkäät My Little Pony-hevosfiguurit ja erilaiset tarrasetit hedelmä- ja kukkatuoksulla ovat vahvoja vetonauloja: myös erilaiset tekstuurit ovat tärkeitä, kuten pehmeä ja pörröinen verrattuna karkeaan ja sitkeään (Mitchell, 2010, s. 95). My Little Pony-pakkauksessa voidaan myös hyödyntää kuvia tytöistä leikkimässä poneilla tai rakennuslelun pakkauksen iskulause voi olla suunnattu nimenomaan pojille (Mitchell, 2010, s. 95). Värikkäiden ja pehmeiden lelujen vastakohtana, Kalliala (2002, s. 200) kuvailee poikien kiinnostuksen kohteiksi taisteluleikit sekä aseet.

Lasten vaatetus eroaa toisistaan sukupuolten välillä. Sukupuolen ollessa olennainen osa kulttuuria, lasten sukupuolen halutaan usein erottuvan ja sitä korostetaan vaatetuksessa. (Roivainen, 2016, s. 285.) Roivaisen (2016, s. 288) tutkimuksen mukaan 5-7-vuotiaat lapset ovat jo hyvin tietoisia eri sukupuolille kuuluvista väreistä ja kuvioista. Pajun (2013, s. 129) mukaan pojilla on tyttöjä useammin verkkahousuja, yksivärisiä tai raidallisia paitoja. Tyttöjen vaatteissa on usein enemmän pieniä yksityiskohtia, joka tuo mielekkyyttä vaatteiden esittelemiseen muille. Vaatteiden pienet yksityiskohdat, huulirasvat, korut ja tukkanauhat saavat tytöt myös kerääntymään keskustelemaan ja vertailemaan tavaroitaan. (Paju, 2013, s. 193.) Pienten yksityiskohtien kerrotaan kutsuvan lähempään tarkasteluun, kun taas poikien paidoissa esiintyvät hirviöt tai monsteriautot voivat tuntua pelottavilta ja työntää pois luotaan. (Paju, 2013, s. 129.) Omien vaatteiden esittely on puolestaan nähty molemmille sukupuolille mieluisena. Eroa esittämisen tavoissa on kuitenkin kuvattu seuraavalla tavalla: tytöt esittelevät mielellään kauniita, pieniä yksityiskohtia ja pojat puolestaan taskuja tai vaatteiden kulumista käytössä. (Paju, 2013, s. 128.)

Paju (2013, s. 124) kuvailee tutkimuksessaan, etteivät aikuiset auta lapsia vain vaatteiden kanssa, vaan erityisesti tyttöjen kohdalla tehtäväksi kuuluvat myös hiusten harjaaminen ja kiinnilaittaminen. Kauneudenhoitovälineet yleisesti liittyvät usein enemmän tyttöihin kuin poikiin ja tytöt ovat useimmiten kiinnostuneempia kauneudesta ja ulkonäöstään kuin pojat (Teräs, 2005). Meikit ja hiuskoristeet ovat selkeästi tytöille suunnattuja ja tyttöjen käyttämiä tavaroita (Paju, 2013, s. 132). Myös ulkonäköön liittyvä huolenpito paikallistuu määrällisesti vahvemmin tyttöihin (Paju, 2013, s. 125).

Pääsääntöisesti tyttöjen vaatteiden väreiksi tunnustetaan vaaleammat ja kirkkaammat värit kuin pojilla, joiden ulkovaatteetkin ovat usein tummansinisiä tai tummanharmaita. (Paju, 2013, s. 118.) Näin värit identifioivat sekä vahvistavat ja merkitsevät lapsen tytöksi tai pojaksi (Paju, 2013, s. 118). Paju (2013, s. 120) mainitsee, että tyttö usein valitsee vaaleanpunaisen paidan, koska tietää, että hän on tyttö ja koska tietää, että tytöt käyttävät vaaleanpunaista. Tämä samainen tyttö tietää myös esimerkiksi kaupassa prinsessalehtiä vilkaisemalla, että tyttöihin yhdistetään vaaleanpunainen väri. Hän huomaa tämän katsoessaan esimerkiksi päiväkodissa ystäviään: he jakautuvat tyttöihin, jotka käyttävät vaaleanpunaista sekä poikiin, jotka eivät käytä. Tainion ym. (2010, s. 17) mukaan tytöille sallitaan paremmin ns. ”miesmäinen” pukeutuminen kuin pojille ”naismainen” He kuvailevat myös, että pojalta vaatii sisua pukea päälleen vaaleanpunaiset farkut.

Roivainen (2016, s. 288) kuvailee pienten lasten pukeutumisen olleen jokseenkin sukupuoletonta, mutta jo 1800-luvulla Suomessa on mahdollisuuksien mukaan valittu punaista väriä tytöille ja sinistä pojille: myös valkoisesta kankaasta valmistettujen vaatteiden reunat oli päärmätty värjäytyillä langoilla. Samanlaisia tuloksia sukupuolittuneista väreistä saivat LoBue & DeLoache (2011) tutkiessaan eri ikäisten lasten värimieltymyksiä. Alle 2-vuotiaiden lasten ryhmissä ei ollut merkittävää sukupuolten välistä eroa, mutta 2-, 3-, 4- ja 5-vuotiaiden ryhmissä tytöt valitsivat vaaleanpunaisen poikia useammin. LoBuen & DeLoachen (2011, s. 665) mukaan tutkimus antoikin

tärkeää tietoa siitä, milloin lapset alkavat kehittää sukupuolistereotyyppisiä värimieltymyksiä.

Värien lisäksi myös vaatteiden muoto tai tyyli voi toimia sukupuolittavana tekijänä. Tässä tapauksessa voidaan ajatella esimerkiksi hametta, joka Pajun (2013, s. 118) mukaan on yleinen vaate nimenomaan tytöillä. Hän kuitenkin myöhemmin kuvailee, ettei tällainen rajaus estä poikia pukemasta hametta päälleen, sillä esine antaa mahdollisuuden toimia myös toisin. On kuitenkin eri asia, antavatko muut ihmiset tämän tapahtua; tätä nimitetään sosiaalisesti sopimukseksi. (Paju, 2013, s. 120.)

4 LASTENKIRJALLISUUS

4.1 Lastenkirjallisuus kirjallisuuden lajina

Kirjallisuuden käsitteen määrittelemiseen ei ole yksimielistä vastausta. Yleensä kirjallisuutena pidetään kirjoitusta, jolla voidaan havaita tiettyjä kirjallisuuteen viittaavia ominaisuuksia (Mustola, 2014, s. 10). Käsitettä ”kirjallisuus” voidaan myös käyttää kahdella tavalla: neutraalisti ja arvonimenä. Jos kirjallisuudesta puhutaan neutraalisti, lastenkirjallisuus voidaan nähdä osana kirjallisuutta. (Mustola, 2014, s. 10.) Se voidaan nähdä myös arvonimenä, joka edellyttää tiettyä kirjallista arvoa. Tällöin lastenkirjallisuus saattaa jäädä kirjallisuuden ulkopuolelle, sillä sitä ei vielä välttämättä nähdä hyvänä tai tärkeänä kirjallisuutena. (Mustola, 2014, s. 10.)

Mustola (2014, s. 8) kertoo, että lastenkirjallisuuskäsitteen määrittely olisi tarpeellista aloittaa käsiteparista lapsi ja kirjallisuus. Yhdistyneiden Kansakuntien Lapsen Oikeuksien Sopimuksessa lapsi määritellään alle 18-vuotiaaksi henkilöksi. Yleissopimus painottaa, että tämä ikä pätee vain, jos lapseen sovellettavissa olevien lakien mukaan täysi-ikäisyyttä ei saavuteta aiemmin. (Yleissopimus lapsen oikeuksista 60/21.08.1991) Lapsuus puolestaan rakentuu sidoksissa aikaan ja paikkaan. Tällä hetkellä lapsi Suomessa on alle 18-vuotias henkilö, mutta toisen kulttuurin mukaan tai esimerkiksi 200 vuotta aiemmin lapsuuden määritelmä on tai on ollut täysin erilainen. (Mustola, 2014, s. 9.)

Noin kolme sataa vuotta sitten lasten ollessa sen hetkisen käsityksen mukaan vain pieniä aikuisia, ei nähty tarvetta tuottaa lasten kiinnostuksen kohteita tai tarpeita huomioivaa kirjallista kulttuuria. Kun lapsuutta alettiin pitää erillisenä ikävaiheena ja lapset alettiin nähdä huolenpitoa vaativina persoonina, mahdollistui lastenkirjallisuuden syntyminen. (Mustola, 2014, s. 9.) Ensimmäiset suomalaiset lastenkirjat olivat opettavaisia ja ohjasivat lukijaa uskonnollisuuteen. Lastenkirjallisuuden uusi sivu käännettiin 1850-luvun

puolivälissä, jolloin ilmestyi ensimmäistä kertaa suomeksi muun muassa H. C. Andersenin ja Grimmin veljesten satuja. (Hosiaisuusluoma, 2003.)

Nodelmanin (2008, s. 3) mukaan lastenkirjallisuus määrittyy ennemmin lukijakunnan, eli tässä tapauksessa lasten, kuin kirjojen sisällön tai kirjojen kirjoittajien mukaan. Hän kuvailee lastenkirjallisuuden olevan mitä tahansa kirjallisuutta, jota lapset sattuvat lukemaan. Yhtä lailla suosittuna kirjallisuutena pidetään mitä tahansa kirjallisuutta, joka on suosittua. (Nodelman, 2008, s. 4.) Lastenkirjallisuutta pidetäänkin suurelta osin aikuisten lapsille tuottamana kirjallisuutena. Näin ollen aikuisten päätävävallassa on, mitä lasten oletetaan lukevan ja mitä he myöhemmin tulevat lukemaan. (Nodelman, 2008, s. 4.)

Lastenkirjallisuutta pidetään käyttökirjallisuutena. Yksittäiset lastenkirjat täyttävät aina jotain erillistä tarvetta lapsen elämässä ja siksi lapsi haluaa usein palata niihin uudelleen. (Heikkilä-Halttunen, 2015, s. 39.) Kirjat voivat helpottaa perheen arkea sekä tukea lapsen kasvua ja kehitystä. Kun jokin kehitysvaihe tai asia on käsitelty loppuun, on aika siirtyä seuraavaan kirjallisuuteen, joka tukee uutta kehitysvaihetta. (Heikkilä-Halttunen, 2015, s. 39.) Lastenkirjallisuus on lapsuudessa vahvasti läsnä. Vuonna 2020 Jyväskylän kirjaston toimipisteissä lasten kaunokirjoja lainattiin yhteensä 829 769 kertaa ja vuonna 2021 puolestaan 867 363 kertaa (Kirjastot.fi, 2022). Koko Suomessa vuonna 2020 lasten kaunokirjallisuutta lainattiin yhteensä 23 918 651 kertaa ja vuonna 2021 puolestaan 27 196 205 kertaa (Kirjastot.fi, 2022). Suuret lainausmäärät kertovat lastenkirjallisuuden suuresta suosiosta koko maan laajuisesti.

4.1.1 Lasten kuvakirjallisuus

Kuvakirjan määritelmästä ei ole olemassa mitään yksiselitteistä ratkaisua (Heinimaa, 2001, s. 142). Kuvakirjojen kuvaillaan olevan leikki-ikäiselle lapselle peruskirjoja, joissa teksti ja kuva ovat tasapainossa. Kuvan tulisi tukea tekstiä, mutta myös täydentää sitä (Heikkilä-Halttunen, 2015, s. 40.) Tyypillinen kuvakirjan sivu sisältää vähän tekstiä sekä yhden tai rajoitetun määrän kuvia (Gibson, 2010, s. 101). Sanallista kertomusta voidaan havainnollistaa yhdellä tai

useammalla kuvalla ja siitä tulee siten kuvitettu tarina, jolloin kuvat ovat sanojen ympärillä (Nikolajeva & Scott, 2006, s. 8).

Lapsi suhtautuu kuvakirjoihin kokonaisvaltaisesti yhdistämällä silmän ja korvan havaintoja, mikä yhdistää kuvan ja äänen. Ensin lapsille luetaan ja myöhemmin, kun he oppivat itse lukemaan, he näkevät ja ymmärtävät myös sanoja. (Nikolajeva & Scott, 2006, s. 29.) Epäselvät kuvat ja niiden mukana poukkoileva teksti voi tehdä kirjasta hyvinkin hankalalukuisen niin lapselle kuin aikuiselle. Hyvän kuvakirjan tunnistaa siitä, että siinä jätetään riittävästi tilaa myös kuvien kautta tapahtuvalle kerronnalle eikä kaikkea selitetä auki tekstissä. Useissa kirjoissa on nykyään tekstiä jopa liikaa. (Heikkilä-Halttunen, 2015, s. 40.) Rungas tekstin määrä voi heikentää lapsen kiinnostusta kirjaa kohtaan (Ylönen, 2000, s. 47–48). Kuvakirjan sivumäärän kuvaillaan olevan jaollinen kahdeksalla, mikä perustellaan painoarkkien määrällä, kirjapainotekniikalla sekä paperinkäytön täydellä hyödyntämisellä. Useimmat kuvakirjat ovatkin noin 32-sivuisia. (Heikkilä-Halttunen, 2015, s. 41.) Tärkeää on, että jotain jää kertomatta ja siten lukijan tulkittavaksi (Ylönen, 2000, s. 47–48).

Tulkinta tapahtuu spontaanisti ja saattaa antaa uudenlaisen ymmärryksen kirjassa käsitellystä asiasta. Uusia tulkintoja muodostavat kirjaa lukevien lasten ja aikuisten lisäksi kuvittajat (Ylönen, 2000, s. 49–50.) Eri taiteilijat voivat kuvittaa saman tarinan eri tavoin usein vastoin alkuperäisen kirjailijan tarkoitusta. Kuvitus luo tekstiin erilaisia tulkintoja, mutta tarina säilyy silti pohjimmiltaan samana. (Nikolajeva & Scott, 2006, s. 8.)

4.1.2 Kuvien merkitys lastenkuvakirjallisuudessa

Loivamaan (2002, s. 7) mukaan kuvituksen ydin voi lapselle olla jopa kirjoitettua sanomaa voimakkaampi. Lewis (2001, s. 103) kuvailee kuvien merkitystä kuvakirjoissa linjojen ja ääri viivojen kautta: ääri viivat eivät vain hahmota henkilö hahmoja ja esineitä, vaan hahmot voidaan saada eläväksi ääri viivojen avulla. Esimerkiksi henkilö hahmon kuvittaminen pelkillä viivoilla eroaa huomattavasti hahmosta, johon on lisätty muun muassa varjostuksia. Viivoja voidaan käyttää myös muihinkin tarkoituksiin kuin vain hahmon erottamiseen

taustasta, kuten yksittäisten värien tummentamiseen, varjojen ja tekstuurien erottamiseksi sekä piirteiden mallintamiseen (Lewis, 2001, s. 103). Erilaiset ääriviivat voivat myös kuvata ja korostaa esimerkiksi hahmon leuan alle muodostuvaa varjoa auringon paistaessa oikeasta kulmasta.

Värejä pidetään kuvakirjan kuvien perusominaisuutena. Tämä ei kuitenkaan tarkoita sitä, että kaikki kuvakirjat olisivat tai niiden olisi oltava värillisiä. (Lewis, 2001, s. 104.) Värien käyttämättömyys jättää lukijalle enemmän tulkittavaa siitä, miten esimerkiksi henkilöhahmojen vaatteet on kuvitettu. Väreillä on tärkeä rooli peruskuvan rakentamisessa, mutta niillä on myös muita toimintoja, kuten esineiden ja merkkien erottaminen tai yhdistäminen yksittäisissä kuvissa. (Lewis, 2001, s. 105.)

Myös liikettä kuvataan kuvakirjan kuvien merkitystä korostavana tekijänä. Kuvakirjojen kuvittajat ovat usein erityisen taitavia herättämään liikettä hiljaisuudesta: esimerkiksi kuvat, jotka pysäyttävät liikkeen välittömästi ennen sen täydellistä valmistumista, voivat viitata nopeaan tai väkivaltaiseen liikkeeseen. (Lewis, 2001, s. 107.) Tällaista kuvitusta on havaittavissa esimerkiksi juoksemista tai hyppimistä kuvaavissa kuvissa.

Kuvissa näkyvien hahmojen, esineiden ja tapahtumien esiintymiselle on havaittavissa logiikka: hyvät asiat tulevat yleensä kuvakirjaan vasemmalta, kun taas vaarojen, vastusten ja vaikeuksien kerrotaan ilmaantuvan oikealta. Viimeinen aukeama kuvakirjassa on tietoisesti sommiteltu niin, että se antaa vihjeen tarinan päättymisestä: liike on pysähtynyt ja hahmot on sijoitettu keskelle kuvaa. (Heikkilä-Halttunen, 2018, s. 40–41.) Vaikka tämä on tyypillinen tapa kuvittaa, on kuvittajilla myös erilaisia tapoja toimia. Ajan kuluessa kuvittajan tunnistaa omasta tavastaan kuvittaa ja esittää tapahtumia kuvakirjallisuudessa.

Nykyään kuvien merkitystä ei tarvitse korostaa, mutta on ollut aika, jolloin oli tarpeen puolustaa ajatusta, että kuvakirjojen kuvilla on tärkeä panos tekstin merkityksen ymmärtämisessä (Lewis, 2001, s. 102). On mahdollista, että kuvilla on merkityksiä myös sen lisäksi, mitä kuvittaja yrittää kuvalla esittää (Lewis, 2001, s. 111). Tämä luo kuvakirjasta monipuolisen teoksen, jonka kanssa myös kuvan eri merkityksiä voi pohtia.

4.2 Lastenkirjallisuudentutkimus

Lastenkirjallisuudesta tehdyt tutkimukset ovat tutkimusalan lyhyehköstä historiasta huolimatta suhteellisen heterogeeninen joukko. Lastenkirjallisuuden kysymyksenasetteluissa nousee ilmi kysymykset sukupuolesta, vallasta, kielestä ja kulttuurista. (Voipio & Laakso, 2017, s. 3.) Lastenkirjallisuudentutkimuksen avulla haetaan usein vastauksia aikuisten pohdintoihin siitä, miten kirjallisuus vaikuttaa lapseen (Voipio & Laakso, 2017, s. 3).

Suurin osa lastenkirjallisuuden tutkimuksista sisältää kuvakirjoja käsittelevän luvun ja monet tutkimukset keskittyvät pelkästään kuvakirjoihin. Harva tutkimus on keskittynyt kuvakirjan dynamiikkaan, miten teksti ja kuva, kaksi erilaista kommunikaatiomuotoa toimivat yhdessä luoden muodon, joka poikkeaa muista. (Nikolajeva & Scott, 2006, s. 2.) Kirjallisuustiede usein laiminlyö visuaalisen näkökulman tai käsittelee kuvia toissijaisina (Nikolajeva & Scott, 2006, s. 3).

Olemassa olevien tutkimusten joukosta löytyy useita kuvakirjoja koskevia tutkimuksia. Vallitsevana painopisteenä on kuvakirjojen tarkastelu koulutusvälineinä, mukaan lukien sosiaalistumisen ja kielen oppimisen kaltaiset näkökulmat. (Nikolajeva & Scott, 2006, s. 2.) Esimerkiksi John Stephens (1992) tutkimuksessaan *Language and Ideology in Children's Fiction* käsittelee kuvakirjoja keskittyen muun muassa yhteiskunnan kuvaamiseen, ideologisiin arvoihin ja aikuisten kontrolliin, eikä kuvakirjan rakenteeseen. (Nikolajeva & Scott, 2006, s. 3). Saksassa kuvakirjoihin on omistettu paljon tutkimusta, ja 2000-luvun alussa on ilmestynyt useita kokoelmia. Myös Ruotsissa kuvakirjoja on tutkittu paljon. (Nikolajeva & Scott, 2006, s. 5.)

Lastenkirjallisuus on pitkään säilyttänyt paikkansa kirjallisuudentutkimuksen reuna-alueilla. Osittain tämä selittyy lasten ja nuortenkirjallisuuden yleisellä arvostuksella. (Voipio & Laakso, 2017, s. 5.) Tutkimuksen kentillä tilanne kuitenkin hiljalleen muuttuu lastenkirjallisuuden tarjoamien tutkimusmahdollisuuksien ollessa laajat: se on myös innostanut monipuoliseen ja usein monitieteiseenkin tutkimukselliseen lähestymistapaan (Voipio & Laakso, 2017, s. 5).

5 TUTKIMUSTEHTÄVÄ JA TUTKIMUSKYSYMYS

Tutkimukseni tavoitteena on selvittää, miten sukupuolittunut materia näkyy 2010-luvulla ilmestyneissä suomenkielisissä lasten kuvakirjoissa. Olen kiinnostunut erilaisista sukupuolittuneen materian esiintymismuodoista ja siitä, miten sukupuolittunut materia ohjaa lukijaa henkilöhahmojen sukupuolen määrittämisessä. Tutkimuskysymykseni tässä tutkimuksessa on seuraavanlainen:

Miten sukupuolittunut materia näkyy vuosien 2010–2019 aikana julkaistussa lasten kuvakirjallisuudessa?

6 TUTKIMUKSEN TOTEUTTAMINEN

6.1 Tutkimusote

Toteutin tämän tutkimuksen kvalitatiivisella eli laadullisella tutkimusotteella. Kvalitatiivinen aineisto on yleensä tekstimuotoinen ja sitä ei ole mahdollista tai haluta muuntaa numeromuotoon (Rantala, 2015, s. 109). Laadullinen tutkimus valikoituu lähestymistavaksi usein silloin, kun ollaan kiinnostuneita esimerkiksi niistä merkityksistä, joita ihmiset antavat tutkimuksen kohteena olevalle asialle (Juuti & Puusa, 2020, s. 9). Laadullinen tutkimus tarjoaa mahdollisuuden tarkastella teorian, empirian ja käytännön yhteyksiä (Juuti & Puusa, 2020, s. 59).

Laadullista tutkimusta tehdessä on myös tarkasteltava tulkinnan ja ymmärtämisen prosesseja (Juuti & Puusa, 2020, s. 60). Jouduin siis pohtimaan, miten tutkijan omat näkemykset vaikuttavat havaintoihin ja millä tavalla tutkijan ennakko-oletukset näkyvät tutkimuksessa. Tätä tutkimusta tehdessä ja tutkimustuloksia kirjoittaessa olen pyrkinyt pitämään omat mielipiteeni ja ennakko-oletukseni tutkimuksen ulkopuolella ja huomioimaan vain aineistossa esiintyvät asiat.

Tutkimukseni sijoittuu laadullisen tutkimusotteen hermeneuttiseen tieteenfilosofiseen suuntaukseen. Hermeneutiikassa on tutkimukseni kannalta keskeistä kokemuksen ja merkityksen käsitteet. Tietokysymyksistä nousee esiin tutkijan omien ennakko-oletusten poissulkeminen, ymmärtäminen sekä tulkitseminen. (Laine, 2018, s. 29.) Erittäin tärkeää onkin tällaisessa tutkimuksessa muistaa, että etsinnässä ja tulkinnan kohteena ei ole tutkijan henkilökohtaiset näkemykset, vaan tutkimuksen tuloksien tulisi olla myös yleistettävissä.

Hermeneutiikkaa kuvaillaan yleisesti teoriaksi ymmärtämisestä sekä tulkinnasta. Siinä tulkinnalle pyritään löytämään sellaisia kriteerejä, joiden pohjalta voisi puhua huonoista tai oikeista tulkinnoista. (Laine, 2018, s. 33.) Kuvaillaan, että hermeneuttisen tutkimuksen ydin voidaan löytää ihmisten välisestä kommunikaatiosta, pääosin kielellisten ilmaisujen osalta, mutta myös

ei-kielellisten. Tutkimuksessani tätä asetelmaa edustavat kuvakirjojen tekstit sekä kuvakirjojen kuvitus. Patton (2002, s. 114) kuvaileekin, että hermeneutiikkaa hyödynnetään muun muassa legendojen ja tarinoiden tulkinnassa.

6.2 Tutkimusaineisto

Tutkimukseni aineisto koostuu kuudesta eri kirjoittajan kirjoittamasta lasten kuvakirjasta, jotka on julkaistu vuosien 2010–2019 aikana. Kirjojen sivumäärät vaihtelivat 28–46 välillä. Kirjat erosivat toisistaan myös tekstimäärillään, sillä tekstiä ei ollut yhtä paljon jokaisessa kirjassa. Nimesin analysoitavat kuvakirjat analyysia sekä tulosten esittämistä varten uusimmasta vanhimpaan: K1=Viiru osaa, K2=Tatu ja Patu, elämä ja teot, K3=Aina valmiina!, K4=Herra Hakkarainen harhateillä, K5=Veera Virtanen ja esikoulu & K6=Siiri ja kauhea kummitus. Analysoitavien teosten teoskohtaiset tiedot ja kuvaukset löytyvät tämän työn liitteistä (liitteet 1 & 3).

Käytin teosten lyhenteitä sitaattien sekä esimerkkien yhteydessä eritellessäni havaintoja itselleni ylös sekä myös kirjoittaessani tuloksia. Sitaattien yhteydessä en kuitenkaan käyttänyt sivunumeroita, sillä kaikissa kuvakirjoissa ei ollut sivunumeroita. Valittujen kirjojen alkuperäiskielellä tai niiden aiheilla ei ollut tutkimuksen toteuttamisen kannalta merkitystä, sillä tutkimus ei rajautunut käsittämään vain suomalaisten kirjoittajien ja kuvittajien näkemyksiä, vaan kirjojen tuli ainoastaan olla suomenkielisiä.

Keräsin tutkimusaineiston maaliskuussa 2021. Toteutin valinnan pyytämällä sähköpostitse Keskikirjastojen asiakaspalvelun kautta vuoden 2020 lainatuimpien kuvakirjojen listaa. Lainauserä määrät kertoivat Jyväskylän kaupunginkirjaston kaikkien toimipisteiden (14) yhteenlasketut lainat aina kyseessä olevaa kirjaa kohtaan. Lainatuimpien kuvakirjojen listassa vanhin kirja oli julkaistu vuonna 2004 ja uusin puolestaan vuonna 2020. Taulukossa 1 on esitetty aineistoon valikoituneet kirjat julkaisuvuosineen sekä lainamäärineen.

Taulukko 1

Tutkimusaineiston kirjat julkaisuvuosineen ja lainamäärineen

Kirjoittaja	Kuvittaja	Teos	Julkaisuvuosi	Lainoja v. 2020
Havukainen, Aino & Toivonen, Sami	Havukainen, Aino & Toivonen, Sami	Tatu ja Patu, elämä ja teot	2018	1189
Kanto, Anneli	Katto, Noora	Veera Virtanen ja esikoulu	2013	461
Kunnas, Mauri	Kunnas, Mauri	Herra Hakkarainen harhateillä	2016	463
Nopola, Tiina & Lindman, Mervi	Lindman, Mervi	Siiri ja kauhea kummitus	2010	434
Nordqvist, Sven	Nordqvist, Sven	Viiru osaa	2019	617
-	Petrossi, Fabrizio	Aina valmiina!	2017	620

Valitsin taulukossa 1 mainitut kirjat tutkimukseen harkinnanvaraisella otannalla. Harkinnanvarainen otanta pyrkii sellaisen aineiston löytämiseen, josta olisi mahdollista saada monipuolinen laaja vastaus tutkimuskysymykseen. Tämä otantamalli on myös laadullisen tutkimuksen vahvuus, sillä se mahdollistaa kattavasti tietoja sisältävien aineistojen hankinnan ja näin aineistosta saadaan mahdollisimman paljon tietoa. (Patton, 2015, s. 264–265.) Tässä otannassa tieteellisyyden kriteeri ei ole määrä, vaan laatu. Harkinnanvarainen otanta haastaa tutkijaa rakentamaan tutkimukselleen vahvat teoreettiset perustat, jotka ohjaavat myös aineiston hankintaa. (Eskola & Suoranta, 1998, s. 14.) Tutkimusta ajatellen oli tärkeää löytää aineistoa mahdollisimman laajalta aikaväliltä.

Saamassani kirjalistassa oli edustettuna samaan kirjasarjaan kuuluvia useita teoksia, mutta tutkimuksen luotettavuuden vahvistamiseksi valitsin tutkimuksen aineistoon eri kirjasarjoja edustavia teoksia. Tämän vuoksi tutkimuksessani esiintyvät kirjat eivät olleet esimerkiksi viisi lainatuinta teosta, vaan muutaman kirjan olin myös valinnut listan loppupäästä eli vähiten

lainatuista. Oli tärkeää pohtia aineiston rajausta niin, että sen analysointi nähdään mielekkäänä ja järkevänä. (Eskola & Suoranta, 1998, s. 14–15.) Pysin valitsemaan ensimmäisen teoksen aivan listan kärjestä saadakseni käsityksen siitä, mitä kuvakirjaa tutkimuksen tekohetkellä lainattiin eniten Jyväskylässä. Tämän jälkeen tarkastelin listaa niin, että saisin toiseksi kirjaksi sellaisen, joka edustaisi eri kirjasarjaa kuin ensimmäinen ja olisi myös kirjoitettu eri vuonna. Huomioin kuitenkin kirjan suosion ja valitsin sen mahdollisimman läheltä lainainta kirjaa ja näin ollen ensimmäistä tutkimusaineistooni valittua kirjaa. Tämän vuoksi seuraava valitsemani kirja edusti listassa paikkaa numero 15. Tällä periaatteella valitsin myös loput neljä kirjaa. Tärkeää oli saada kirjoja tasaisesti yhdeksän vuoden ajalta, eikä esimerkiksi kaikkia vuodelta 2012.

Kirjalistassa oli mainittuna kirjan nimi, kirjoittajan nimi sekä lainojen määrä yhteensä kaikissa 14:ssä Jyväskylän kaupunginkirjaston toimipisteissä. Listassa oli kirjattuna 50 lainainta kirjaa vuodelta 2020. Muutaman kirjan kohdalta puuttui kirjoittajan nimi, mutta tämä tieto oli helposti löydettävissä Keskikirjastojen kirjahausta. Kirjojen julkaisuvuotta ei ollut kirjoitettu kirjalistaan. Nämä tiedot ovat myös löydettävissä kirjahausta, mutta tutkimustani varten oli tärkeää tarkistaa oikeat julkaisuvuodet sähköpostitse.

Kuten edellä on mainittu, kirjan lainojen määrä sisälsi kaikkien Jyväskylän kaupunginkirjaston toimipisteiden lainat tiettyä kirjaa kohtaan. Aineistoa miettiessäni lainatuimpien kirjojen lista tuntui parhaalta vaihtoehdolta, sillä tällöin kyse on kirjoista, joita lapset ovat lukeneet paljon. En kokenut tarpeelliseksi suurentaa otantaa esimerkiksi useamman eri kaupunginkirjastojen lainatuimpiin lasten kuvakirjoihin.

6.3 Aineiston analyysi

Analysoin tutkimukseni aineistossa esiintyvät tekstit käyttäen teoriaohjaavaa sisällönanalyysia sekä kuvat hyödyntäen aineistolähtöistä visuaalista sisällönanalyysia. Sisällönanalyysia voidaan pitää laadullisen analyysin perustyökäluna ja se vaikuttaa olevan monelle tutkijalle luonteva tapa lähestyä

tutkimusaineistoa (Silvasti, 2014, s. 33). Sisällönanalyysi mahdollisti useiden muodoltaan hyvinkin erilaisten aineistojen hyödyntämisen ja menetelmä antoi mahdollisuuden myös yhdistää eri aineistoja. Useimpien eri nimillä kulkevien laadullisen tutkimuksen analyysimenetelmien kuvataan perustuvan sisällönanalyysiin jollain tavalla, jos sisällönanalyysillä kuvataan kirjoitettujen, kuultujen tai nähtyjen sisältöjen analyysia väljänä teoreettisena raamina. (Tuomi & Sarajärvi, 2018, s. 103.)

Sisällönanalyysi jaetaan karkeasti teorialähtöiseen ja aineistolähtöiseen sisällönanalyysiin (Saaranen-Kauppinen & Puusniekka, 2006), mutta *teoriaohjaava sisällönanalyysi* pyrkii yhdistämään näitä kahta. Tutkimukseni analyysi tekstin osalta valikoitui teoriaohjaavaksi, sillä tutkimastani ilmiöstä on saatavilla riittävä määrä aiempaa tutkimustietoa oman tutkimukseni tueksi. Teoriaohjaava analyysi tukeutuu aikaisempaan teoriaan, malliin tai kehykseen, kun taas aineistolähtöisessä analyysissä analyysiyksiköt rakentuvat aineiston pohjalta. Tällaisessa analyysimenetelmässä teoriaa pidetään aineiston tukena, vaikka tarkoituksena ei ole testata vallitsevaa teoriaa, vaan etsiä erilaisia teoreettisia kytkentöjä. (Tuomi & Sarajärvi 2018, s. 108–112.) Aineiston analyysin alussa edetään aineistolähtöisesti, jonka jälkeen mukaan otetaan teoreettinen viitekehys, joka tukee ajatteluprosessia (Tuomi & Sarajärvi, 2018, s. 96).

Tutkimukseni viitekehyksessä esittelemäni teoreettiset näkemykset sukupuolittuneesta materiasta toimivat analyyttisinä työkaluina. Teoreettinen viitekehys antaa pohjaa, mitä tutkitaan ja miten tutkitaan. Esimerkiksi sukupuolittuneen materian etsiminen ja tutkiminen aineiston kirjoissa vaatii teoriapohjaa siitä, mitä sukupuolittunut tarkoittaa teoriassa.

Toteutin kuvakirjojen analyysin syksyn 2021 aikana. Aluksi luin kuvakirjat läpi kiinnittäen huomiota tekstin ja kuvan suhteeseen sekä sukupuolen ja materian esiintyvyyteen. Silvastin (2014, s. 38–39) mukaan lukemisen jälkeen analyysia useimmiten jatketaan koodaamalla aineistoa, joka tarkoittaa aineiston jäsentämistä tai luokittelua. Näin toimin myös omaa aineistoani analysoidessani. Koodaaminen on yksi sisällönanalyysin työvälineistä, mutta sitä pidetään myös työvaiheena, jolla jokaisen laadullisen tutkimuksen aineiston käsittely alkaa.

Tällöin aineisto järjestetään ja luokitellaan ensimmäisen kerran, josta edetään myöhemmin varsinaiseen analyysivaiheeseen (Juhila, 2021.)

Tässä vaiheessa omaa analyysiani koodasin kaikki sukupuolittuneeseen materiaan viittaavat tekstiosat. Yhdistin sukupuolittuneeseen materiaan tässä vaiheessa analyysia kaikkien sellaisten henkilöhahmojen toiminnan, kuvista nähdyn ulkonäön ja kirjoitetun puheen, joiden sukupuoli oli määriteltävissä joko tytöksi tai pojaksi. Tässä vaiheessa analyysia hyödynsin teoreettista viitekehystä, jotta sain käsitystä siitä, mitkä asiat yhdistän tyttöön tai poikaan. Löysin vain osasta kirjoista sanallisia sitaatteja, mutta sukupuolittunutta materiaa oli havaittavissa myös kirjojen kuvituksessa. Koodasin kuvitusta merkitsemällä itselleni kuvan viereen merkin, jotta tiesin, että siinä oli asia, joka viittasi tutkimuskysymykseeni. Oli tärkeää pitää tutkimuskysymys mielessä, jotta havainnot vastasivat siihen. Pyrin myös lukemaan tekstiä niin, että kiinnitin kuviin huomiota, mutta myös niin, etten katsonut kuvia.

Koodaamisen jälkeen vuorossa oli teemoittelu. Teemalla tarkoitetaan koodia laajempaa asiakokonaisuutta, puhekehystä tai aineistosta löytyvää yhtenäistä aihepiiriä. (Silvasti, 2014, s. 44.) Teemoittelun aikana aineisto kootaan tutkimuskysymysten näkökulmasta uutta tietoa sisältäviksi kokonaisuuksiksi eli teemoiksi. Tulososiossa teemojen käsittelyn yhteydessä esitetään esimerkkejä aineistosta, joita kutsutaan sitaateiksi. Sitaatit havainnollistavat teemoittelua ja kuvaavat sitä, mihin tutkija pohjaa teemoittelunsa. (Juhila, 2021.) Pyrin yhdistämään samaan aihepiiriin kuuluvia sitaatteja toisiinsa ja miettimään, mitkä asiat niitä yhdistivät. Sitaattien pohjalta alkoi hahmottumaan pääteemat sekä alateemat omalle aineistolleni. Sisällöllisten lukujen kirjoittaminen alkaa, kun teemat ovat löytyneet (Koski, 2020).

Hyödynsin analyysia tehdessäni aineistolle esitettäviä kysymyksiä, jotka olivat 1) *Onko kirjoissa viitteitä stereotyyppisistä sukupuolittuneen materiaan piirteistä? Jos on, niin millaisista?* 2) *Miten sukupuolittunutta materiaa kuvaillaan kirjojen kuvituksessa sekä tekstissä?* Näiden analyysikysymysten avulla tutkin aineistoa ja pyrin vastaamaan pääkysymykseen. Erityisesti ensimmäisen kysymyksen kohdalla painottui teoriaohjaava analyysi, sillä hyödynsin teoriaa oman

analyysini tukena pohtiessani, mitkä piirteet liittyvät sukupuolittuneeseen materiaan.

Pääteemoja muodostui kolme ja ne olivat 1) esineet ja asiat, 2) ulkonäkö ja fyysiset ominaisuudet sekä 3) värit. Alateemoja näille pääteemoille muodostui yhteensä 11. Sukupuolittuneeseen materiaan liittyviä sitaatteja ja havaintoja löytyi yhteensä 190. Eniten sitaatteja ja havaintoja (121) oli Värit-pääteemassa ja vähiten (28) Esineet ja asiat-pääteemassa. Aineistoni teemoittelusta on esimerkki Taulukossa 2.

Taulukko 2

Esimerkki teemoittelusta

Sitaatit ja havainnot	Selite	Alateemat	Pääteemat
"Tatu pukeutuu pinkkiin raitapaitaan ja Patu keltaiseen. Tämä helposti tunnistettava tyyli sai alkunsa heidän äitinsä tuomista tuliaisista, hienoista raidallisista hatuista." (K2)	Seikkaperäinen kuvaus pukeutumistyylistä ja ulkonäöstä	Pukeutuminen	Ulkonäkö ja fyysiset ominaisuudet
"Hänellä on vaalea tukka." (K5)	Kuvailua henkilöihahmon hiuksista	Kasvon piirteet ja hiukset	
	Kuvassa keskellä on siniseen mekkoon pukeutunut henkilöihahmo, joka edustaa vuolta. Hänen kätensä ovat kurkottamassa pään päälle, ja hän on laittamassa sinistä hattua päähänsä, jossa on valkoinen tupsu. Hahmon oikealla puolella on silinterihattuinen hämähäkki ja vasemmalla puolestaan mietteliään näköinen kissa.	Pukeutuminen	

KUVA 1: Herra Hakkarainen (K4)

Toteutin kuvien analyysin hyödyntäen visuaalista, aineistolähtöistä sisällönanalyysia. Visuaalinen sisällönanalyysi on analyysimenetelmä, jonka

avulla voidaan selvittää muun muassa ihmisten ja tapahtumien representaatioita. Sitä pidetään kuitenkin melko teknisenä suorittaa. (Bell, 2004, s. 7.) Tarkoitukseni oli selvittää, miten sukupuolittunut materia näkyi aineiston kuvakirjojen kuvista, joten katsoin kuvia sukupuolen sekä materian näkökulmasta. Tällainen rajausta tuli tehdä, sillä tämän tutkimuksen puitteissa ei olisi ollut mahdollista keskittyä kaikkiin kuvissa esiintyviin elementteihin. Tutkimukseni ulkopuolelle jäivät muun muassa kuvan sommitteluun ja kuvitustyyliin viittaavat piirteet. Kuvaa voidaan tarkastella yksittäisenä elementtinä tai sitä voidaan tulkita tekstin rinnalla. Jos kuva nähdään vain yksittäisenä, sitä todennäköisesti tulkitaan huomattavasti eri tavalla kuin tekstin kanssa, sillä vain kuvaa katsoessa tutkimustuloksiin vaikuttavat vahvasti myös tutkijan omat lähtökohdat tutkimuksen tekoon. (Seppä, 2012, s. 20.)

Wildemuthin (2017, s. 166) mukaan olipa kyseessä kuva- tai videoaineisto, tulee ennen analyysin tekemistä muuttaa aineisto tekstimuotoon. Bell (2004, s. 20) kuitenkin kuvailee, ettei visuaalinen sisällönanalyysi tarkasti määrittele, kuinka tarkasti kuvia tulisi tulkita. Tällöin tutkija voi kiinnittää huomion valittuihin yksityiskohtiin (Bell, 2004, s. 20), kuten esimerkiksi henkilöhahmojen pukeutumistyyliin. Analysoidessani kuvakirjojen kuvia oli tärkeää, että katson ja ymmärrän kirjaa kokonaisuutena: jos rakennetta on haastava ymmärtää, ei myöskään tarinasta voi saada kunnolla otetta. (Lewis, 2001, s. 123.) Koin omassa tutkimuksessani tärkeäksi havainnoida yksittäisten osien lisäksi myös kokonaisuutta ja tutkia sitä, millainen kokonaisuus tekstistä ja kuvista syntyy. Kuvan taustalla olevan kirjallisen tarinan tunteminen voi vaikuttaa kuvan tulkintaan, mutta kirjallisen kertomuksen merkitys voi myös muuttua kuvassa sekä kuvaa katsottaessa (Mikkonen, 2005). Oikarinen-Jabai (2017, s. 74) korostaa myös visuaalisen, audiovisuaalisen ja kirjallisen materiaalin kommunikoivan eri tavoin ja suuntautuvan osittain erilaisille yleisöille.

Oma analyysini kuvien osalta alkoi silmäilemällä läpi kaikkien kuvakirjojen kuvat. Tämän jälkeen kirjasin ylös erilliseen tiedostoon kaikki sukupuolittunutta materiaa kuvaavat kuvat, jonka jälkeen litteroin kuvat tekstimuotoon. Litteroinnin ulkopuolelle jätin kaiken muun, mikä ei koskenut sukupuolittunutta

materiaa. Hyödynsin kuva-analyysini apuna kysymystä ”Mitä näen kuvassa?”. Pyrin kirjoittamaan ylös mahdollisimman tarkasti kuvista löytämäni piirteet sukupuolittuneesta materiasta. Tärkeää oli myös tässä kohtaa huomioida, ettei tulisi tehdä tulkintoja vaan kirjata ylös asiat, jotka konkreettisesti voi kuvasta nähdä. Esimerkki kuvan litteroinnista on Taulukossa 3.

Taulukko 3

Esimerkki kuvan litteroinnista

KUVA 2: Siiri ja Mollamaja (K6)

Kuva 2 kirjasta K6:

Kuvassa keskellä on punaraitamekkoinen henkilö, jolla on punainen lettinauha ja pitkä ruskea tukka. Kuvassa on piirteitä, jotka määrittelevät henkilön tytöksi (kuten mekko ja sen väri, pitkät hiukset ja niiden kiinnittäminen). Tytöllä on jalassaan siniraitaiset polvisukat ja mustat nauhalliset kengät. Tyttö pitää kädessään nukkea, jolla on ruskeat hiukset pitkät letitetyt hiukset ja päällään vaaleanpunainen mekko ja punaraidalliset sukkahousut. Tyttöä pitää mekon helmasta kiinni siniseen hattuun sekä siniraidallisiin housuihin pukeutunut henkilö, jolla on valkoinen paita. Henkilön vaatetuksen värit määrittävät henkilöä pojaksi, hiuksia ei ole tässä kuvassa nähtävissä. Poika on kuvitettu tärisemässä ja hän katsoo myös ”alta kulmien” ja tekeytyy pieneksi, jolloin voidaan olettaa hänen pelkäävän jotain. Kuvassa on myös nuken vaaleanpunaiset rattaat, joiden peitto on kuvitettu vaaleanpunaiseksi valkoisin pilkuin. Kuvassa on tämän lisäksi vasemmalta oikealle katsottuna ompelukone, vinossa oleva taulu (jossa on silmälasipäinen vanhempi henkilö), kenkiä, kirjoja, maljakoita, ruskea säkki, suuri pahvilaatikko sekä ruskea matkalaukku.

Analyysin aloittamisen jälkeen näkökulmaksi nousi se, millaisia piirteitä tulkitsen kuuluvan feminiinisyteen, maskuliinisuuteen tai millaiset piirteet jäävät neutraaleiksi. Omassa tutkimuksessani tein päätöksen feminiinisyden ja maskuliinisuuden jaoista sen perusteella, minkä niminen hahmo oli: jos hahmon nimi on tunnistettavissa feminiiniseksi, oli hän tyttö ja jos nimi puolestaan viittaa maskuliiniseen nimeen, oli hahmo poika. Tässä hyödynsin kalenterin mukaisia tytön ja pojan nimiä. Hahmojen vaatetuksen lisäksi värit, esineet ja kiinnostuksen kohteet toivat analyysiin myös sukupuolittavia piirteitä. Tämä jaottelu on tämän työn liitteenä (Liite 2). Tätä näkökulmaa tuki ja ohjasi teoreettinen viitekehys sekä teoreettinen käsitys siitä, mitkä asiat ja esineet kuuluvat tytöille tai pojille.

6.4 Tutkimusetiikka

Eettisyydellä tarkoitetaan tutkijan velvollisuutta noudattaa eettisiä periaatteita tutkimuksensa aikana. Tämä huomioiden tutkimuksen menetelmien ja analyysitapojen tulee täyttää kriteerit, että ne voivat ohjata mitä tahansa hyvin tehtyä tutkimusta. (Juuti & Puusa, 2020, s. 173.) Vilkan (2021, s. 37) mukaan tutkimuksen eettisyys määritellään hyvän tieteellisen käytännön (HTK) kautta.

Hyvä tieteellinen käytäntö kuvaa, miten tutkimuksessa noudatetaan rehellisyyttä, huolellisuutta sekä tarkkuutta. Tutkimustulokset tallennetaan ja esitetään näiden periaatteiden mukaisesti. (Tutkimuseettinen neuvottelukunta 2021 [TENK].) Pyrin tutkimukseni aikana toimimaan rehellisyyden nimissä ja huolehtimaan, että esimerkiksi tutkimustulokset pohjautuvat aineistoni kirjoihin, eikä mukana ole omia mielipiteitäni tai ennako-oletuksiani. Tutkijan tulee ottaa muiden tekemä työ huomioon niin, että hän kunnioittaa muiden tutkijoiden jo tehtyä työtä ja viittaa heidän julkaisuihinsa asiaan kuuluvalla tavalla (TENK 2021). Tähän viitaten, kaikki tutkimuksessani lainatut julkaisut on lueteltu lähdeluettelossa.

Tutkimukseni tutkimuskohteena ovat kuvakirjat, joten samanlaisia eettisiä näkökulmia ei tarvitse huomioida kuin esimerkiksi haastattelujen käsittelyssä.

Tutkimuksessani ei myöskään arvioitu kirjojen laatua eikä niille annettu arvosanoja esimerkiksi viihdyttävyytensä osalta, vaan pikemminkin esiteltiin ja eriteltiin niissä esiintyviä sisältöjä. Tutkimuksessani tutkin kuvien ja tekstin kautta piirteitä sukupuolittuneesta materiasta ja siitä, miten se erottuu lukijalle. Juuti & Puusa (2020, s. 175) kuvaavatkin, ettei tutkimuksesta saa aiheutua haittaa sen kohteena oleville tai muille tahoille, jotka ovat tutkimukseen yhteyksissä. Tällaista haittaa voisi ilmentyä, jos tutkimuksen yhteydessä esimerkiksi kirjojen viihdyttävyyttä arvosteltaisiin.

Sitaatiooikeuden mukaan minulla tutkijana on oikeus ottaa tutkimukseeni tarvittavia lainauksia teoksista. Sitaatiooikeus kuvaa jokaisen oikeutta lainata jo julkistetusta teoksesta tiettyä määrää lainauksia. Sitaattien käyttöä kuitenkin rajoittaa hyvän tavan mukaiset vaatimukset sekä siteeraamisen tarkoituksen vaatimus: aikeeni toimia hyvän tavan mukaan edellyttää tekijän ja lähteen mainintaa. (Minilex, 2015–2021.) Tekijänoikeusneuvosto kuvaa, miten sitaatin on myös täytettävä vetoomusfunktio, eli sitaatin käyttäminen tulee voida perustella jollain syyllä. Esimerkiksi kuvasitaattia on sallittua käyttää, jos tarkoituksena on selittää omaa tekstiä. (Minilex 2015–2021.)

Tekijänoikeuslaki (607/2015, 14 §) kuvaa, että minulla on lupa käyttää julkaistuja teoksia ei-kaupallisessa tieteellisessä tutkimuksessa ilman rajoitteita. Tähän luottaen, käytän tutkimustulosten raportoinnin yhteydessä suoria lainauksia aineistoni teoksista tarkentamaan aineistosta löytynyttä tietoa. Tämä lisää myös tutkimuksen luotettavuutta.

7 KUVAKIRJALLISUUDEN SUKUPUOLITTUNUT MATERIA

Tässä luvussa kuvaan tutkimukseni tulokset eli sen, miten sukupuolittunut materia näkyy aineistooni kuuluvissa lasten kuvakirjoissa. Tämän luvun alaluvut on muodostettu tutkimukseeni analyysivaiheissa valittujen pääteemojen pohjalta. Pääteemat ovat 1) esineet ja asiat, 2) ulkonäkö ja fyysiset ominaisuudet sekä 3) värit. Luvut koostuvat havainnoista niin kuvien kuin tekstin pohjalta.

Yhdistän tuloksia aineistoni kirjoihin jo aiemmin esittämilläni koodeilla (K1-K6). Kirjojen koodit olivat seuraavat: Viiru osaa (K1), Tatu ja Patu, elämä ja teot (K2), Aina valmiina! (K3), Herra Hakkarainen harhateillä (K4), Veera Virtanen ja esikoulu (K5) ja Siiri ja kauhea kummitus (K6).

7.1 Esineet ja asiat

Esineet ja asiat kuvataan tässä luvussa kahden alateeman kautta: leikkivälineiden ja kauneudenhoitovälineiden. Leikkivälineitä ovat muun muassa erilaiset pehmolelut, nuket sekä vauvojen ja taaperoiden lelut kuten mobilet. Kauneudenhoitovälineitä ovat esineet, joita voidaan käyttää ulkonäön muokkaamiseen tai huolitteluun, kuten muun muassa hiusharjat ja hiustenkuivaimet.

7.1.1 Leikkivälineet

Nukke. Nuket olivat nähtävissä aineistossa pääosin tyttöjen leluina, vaikkakin kirjoissa K2 & K6 pojalla oli unileluna nukke. Esimerkiksi kirjassa K6 päähenkilö Siiri leikki kirjan kuvassa paperinukella ja askarteli sille uutta mekkoa. Tytön kiinnostus nukkeihin korostui kirjassa myös myöhemmin, kun Siiri innostui näkemästään: ""Ihana", Siiri hihkaisi nähdessään vanhat nukerattaat ja niistä pilkistävän mollamajan." (K6) Samassa kuvassa esiintyvä pikku-Otto ei puolestaan näyttänyt olevan kiinnostunut mollamajasta tai muistakaan ullakolla

olevista tavaroista, vaan pysyttäytyi Siirin takana. Kuvitus viittaa ajatukseen, ettei kuvan poikahahmo ollut kiinnostunut nukeista.

Kirjassa K2 oli nähtävissä Tatun ja Patun kiinnostus ”keppi-ihmisiin”. Keppi-ihmiset muistuttivat keppihevosta, sillä pitkien keppien päässä oli sukista tehdyt ihmisten päät ja rautalangasta muotoillut kädet. Kiinnostus erottui Tatun ja Patun ilmeistä. Ilmeistä oli havaittavissa iloa ja innostusta, sillä veljekset katsoivat keppi-ihmisiä silmät suurina ja suuresti hymyillen. Samassa kirjassa olevassa kuvassa huomion kiinnitti lattialla makaava nukke, jonka sukkiin on laitettu kaksi pikkunukkea. Ei ollut selkeästi nähtävillä, ovatko veljekset leikkineet nukella, mutta sukissa olevat nuket näyttivät identtisiltä figuureilta veljeksistä, joten oletettavasti nuket ovat myös olleet heidän leikeissään.

Pehmolelu. Pehmolelut eivät jakautuneet analysoiduissa kirjoissa tietylle sukupuolelle, sillä niitä voitiin havaita niin tytöillä kuin pojilla muun muassa kirjoissa K2, K5 ja K6. Esimerkiksi pikku-Oton ullakolla sijaitsi laatikko, jonka sisällä oli aasipehmolelu (K6). Kyseisen ullakon ollessa pikku-Oton ja hänen perheensä, oli oletus, että pehmolelu kuului perheen jollekin jäsenelle. Kyseisessä kuvassa kukaan ei kiinnittänyt huomiota pehmoleluun. Kirjasta ei tullut ilmi kuuluuko perheeseen muita lapsia kuin pikku-Otto, jolloin pehmolelun omistajaa ei voitu määrittellä.

Pehmoleluista selkeimmin esillä oli nalle. Kirjassa K2 Oona piti kainalossaan ruskeaa nallea. Nalle oli havaittavissa unileluna myös kirjassa K5 ja K6. Muita aineistosta nousseita pehmoleluja olivat erilaiset eläimiä esittävät pehmolelut, kuten kissa (K5), pupu, possu ja krokotiili (K6). Pehmoleluja oli nähtävissä aineistossa myös ns. lavasteissa, eikä pelkästään leikeissä mukana. Esimerkiksi kirjassa K6 ullakon nurkassa näkyi oranssi nalle ja pikku-Oton huoneen nurkassa ruskea koirapehmolelu.

Muut lelut. Pehmolelujen ja nukkejen lisäksi aineistosta löytyi muita leluja, joita olivat muun muassa *taaperoiden lelut* sekä *itsetehdyt lelut*. Kirjassa K2 oli kuvattuna henkilöahmo Satu, joka leikki mobilella, jossa roikkui lampaista. Kirjassa K4 kuvattiin viikinkikaupunkia, jossa toisen sivun alareunassa oli hahmo tuuppaamassa kepillä kaarnalaivaa (kuva 3). Hahmolla on päällään

valkoinen paita tai takki, mutta hahmon ilmeitä ja eleitä on haastava tulkita. Myöskään sukupuolta ei kuvailtu sanallisesti, eikä sitä voinut päätellä kuvasta. Tämän vuoksi kaarnalaivojen ei voida olettaa viittaavan vain toisen sukupuolen kiinnostuksen kohteisiin.

KUVA 3: Kaarnalaivalla leikkivä hahmo (K4).

Muita leikkivälineitä oli kuvattu kirjassa K4 useammassa kuvassa, jossa henkilöhahmot miekkailivat puumiekoilla tai leikkivät oletetuilla leikkiaseilla. Aseet ja miekat esiintyivät vain yhdessä aineiston kirjoista (K4), joissa ne kuvautuivat poikien leluina. Aseiden ja miekkojen lisäksi myös **autot** kuvautuivat poikien leluina aineiston kirjoissa, joissa niitä esiintyi. Tytöt eivät vaikuttaneet kiinnostuneilta autoista aineiston kirjojen mukaan. Esimerkki on kirjassa K6, jossa oli havaittavissa taulu. Taulussa oli piirrettynä auton kuva. Kuvan alapuolella oli Oton nimikirjoitus, jonka pohjalta voitiin päätellä Oton piirtäneen kuvan.

Aineiston kahdessa kirjassa esiintyivät myös **kylpylelut**. Kirjassa K5 kumiankka oli kylpyhuoneen lavuaarissa, jonka äärellä Veera pesi hampaitaan ja kirjassa K6 kumiankka toimi Hunskelel-koiran unileluna. Kumiankka ei siis varsinaisesti ollut aineistossa selkeästi määritelty kummankaan sukupuolen omaksi esineeksi, sillä Hunskelin sukupuolta ei voitu määrittää ja Veera ei juuri tuossa tilanteessa leikkinyt leluilla, vaan se oli vain jätetty altaaseen.

Viimeisenä huomiona tuon esille **työkalut**, jotka esiintyvät aineiston kirjoissa K1, K2, K3 ja K4 poikien käytössä olevina tavaroina. Kirjassa K2 työkalut

tuotiin esille leikkivälineinä, kun Patu leikki hiekkalaatikolla jokoavain kädessään. Samassa kirjassa leikkivälineenä toimimisen lisäksi työkalut nähtiin myös niiden oikeassa käyttötarkoituksessa ja niillä korjattiin erilaisia koneita ja rakennelmia. Kirjoissa ei ollut viitteitä tyttöjen kiinnostuksesta työkaluihin.

Kaikkienensa leikkivälineiden kuvaus jäi kirjoissa vähäiseksi niin kuvituksessa kuin tekstissä. Leikkivälineitä kuvattiin lähinnä kuvituksessa esimerkiksi kuvitettuna huoneen nurkkaan tai sängyn päälle. Mukana toiminnassa erottuivat selkeimmin pehmolelut, jotka toimivat unileluina. Selkeitä viittauksia leikkivälineisiin löytyi kirjoista K2, K4, K5 & K6.

7.1.2 Kauneudenhoitovälineet

Ulkonäön muokkaamiseen tai huolitteluun tarkoitettuja kauneudenhoitovälineitä olivat esimerkiksi hiusharjat ja peilit (K2, K3, K4, K5 ja K6). Hiusten harjaamiseen tarvittava **hiusharja** esiintyi kirjoissa K2, K5 ja K6. Sen käyttäjinä toimivat Tatu ja Patu (K2), päähenkilö Veera (K5) ja Siiri (K6). Esimerkiksi kirjassa K6 Siirin kuvailtiin pakkaavan kassiin ”yöpaidan, hammasharjan, tukkaharjan, Pupun, Kamalan possun ja taskulampun”.

Toinen kauneudenhoitoon viittaava esine oli **peili**. Kirjassa K4 oli kuvitettu keskelle taisteluareenaa naishenkilö. vihreässä mekossa. Oikeassa kädessä henkilöllä oli varrellinen peili. Peilin tarkoitus jäi kuvassa epäselväksi, mutta se oli nostettu selkeästi normaalia ylemmäs, jolloin on mahdollista, että henkilö peilaili itseään. Tässä yhteydessä peili nähtiin kauneudenhoitovälineenä, koska sillä oletettiin peilattavan omaa kuvaa.

Myös poikien kiinnostusta kauneudenhoitoon oli nähtävillä yhdessä aineiston kirjoista. Kirjassa K2 (kuva 4) kuvailtiin Tatun ja Patun kiinnostusta kampaajan ammattiin. Kuvassa 4 Tatu ja Patu ovat pukeutuneena eskimon asuihin. Kuvissa näkyvistä kampaamon työntekijöistä yksi on miespuolinen, sillä hänellä on parta sekä hyvin lyhyt tukka. Toinen kuvassa näkyvä hahmo ei anna viitteitä sukupuolestaan; kolmas on oletettavasti nainen, sillä hänellä on puolipitkät hiukset permanentilla. Tämä aineistoesimerkki kuvaa osittaista

7.2.1 Pukeutuminen

Pukeutumisessa voitiin nähdä piirteitä sukupuolesta. Selkeimmin se näkyi vaatteen tyylistä, esimerkiksi aineiston kirjoissa tytöt pukeutuivat **mekkoon** tai **hameeseen** (K4, K6) sekä **korkokenkiin** (K2), mutta pojat eivät. Aineistoesimerkissä (kuva 5) Siirillä on unimekko ja pojilla on näkyvissä pitkähihaiset paidat. Pojat puolestaan pukeutuivat aineiston kirjoissa tyypillisemmin **kaapuun tai viittaan** (K4) kuin tytöt. Myös **kravatti** oli kuvitettu aineistossa vain pojille (K2).

KUVA 5: Tyttöjen ja poikien vaatetus (K5).

Paita ja housut kuvautuivat sekä tyttöjen että poikien vaatteina, mutta hieman useammin tällainen asuvalinta näkyi pojilla kuin tytöillä. Tästä esimerkkinä on sitaatti kirjasta K2, jossa kuvailtiin miten ”Tatu pukeutuu pinkkiin raitapaitaan ja Patu keltaiseen. Tämä helposti tunnistettava tyyli sai alkunsa heidän äitinsä tuomista tuliaisista, hienoista raidallisista hatuista.” (K2).

Toisinaan vaatteiden tyyli tai malli ei sulkenut pois toisen sukupuolen mahdollisuutta käyttää samoja vaatteita kuin toinen. Esimerkiksi kirjassa K4 seikkaileva vuohi, Herra Hakkarainen, piti yllään vaaleansinistä unimekkoa sekä saman väristä unihattua. Tässä tapauksessa mekko ei siis määrittänyt

henkilöhahmon sukupuolta, vaikka kuva voisi väittää muuta, vaan havainnon tukena tuli pitää myös henkilöhahmon nimeä.

Aineiston kirjoissa (K1, K2, K3 & K6) erilaiset **hatut** kuvautuivat tyypillisemmin poikien kuin tyttöjen päässä. Esimerkiksi kuvassa 5 Pikku-Otolla ja Keski-Otolla on päässään pipo ja Iso-Otolla lippalakki. Siirillä ei ole minkäänlaista hattua. Poikkeus oli nähtävillä kirjassa K2, jossa useampi nimensä ja ulkonäkönsä perusteella tyttö piti päässään pipoa.

Korvakorut aineiston kirjoissa kuvautuivat enemmän tyttöjen kuin poikien asusteina (K3, K4, K5). Kuitenkin yhdessä kirjassa (K4) korvakoruja oli kuvattu olevan myös miespuoleisilla henkilöillä (kuva 6). Tämä voidaan tosin selittää kontekstiriippuvaisena asiana, sillä merirosvot saatetaan kuvata toisinaan korvakorujen kanssa. Samassa kirjassa myös nenäkoru kuvitettiin poikien koruna.

KUVA 6: Korvakorut merirosvoilla (K4).

Silmälaseja kuvattiin aineistossa tyypillisemmin pojilla (K1, K2, K3 & K6) kuin tytöillä, mutta poikkeuksen teki kirjassa K5 Kirsti, joka pitää silmälaseja opettaessaan esikoulun asioita. Silmälasit saattoivat siis kuvata opettajan ulkonäköä.

7.2.2 Symbolit ja materian kuviointi

Symboleilla tarkoitetaan tässä luvussa tunnuskuva jollekin asialle. Kuviointi puolestaan kuvailee esimerkiksi vaatteissa tai muussa materiassa ilmenevää kuviointia tai koristusta. Esimerkiksi kirjan K5 kuvituksessa lasten paikat oli merkitty kuvalla sekä lapsen nimellä. Kuvassa pojan nimen alapuolelle oli laitettu kissan kuva, kun taas tytön nimen alta löytyi kukka. Toisen tytön nimen alla oli punainen omena ja kaksi suurta vihreää lehteä.

Kukka. Kukkia on kuvituksessa käytetty kirjoissa K2, K5 ja K6. Useimmiten kukat olivat esillä tyttöjen vaatetuksessa kuvittamassa muun muassa paitoja tai kenkiä (K5, K6). Kirjan K5 aineistoesimerkissä kuvailtiin, miten ”Veera löytää oman paikkansa naulakosta. Merkinä on nätti kukka. Kirstin kohdalla on punainen omena.” Sen sijaan kirjassa K2 poika oli sitonut kaulaansa viitan, jossa on keltaisia kukkia. Viitta symboloi sarjakuvan hahmoa.

Tähti. Toinen kirjoissa usein esiintyvä symboli tai kuvitus oli tähti. Tähtiä löytyi kirjoista K2, K3, K5 ja K6. Useimmiten tähtiä oli kuvitettu paitoihin (K2, K5, K6), mutta myös housuihin (K6) sekä kenkiin (K5). Vaatetuksen lisäksi tähtiä oli näkyvissä myös petivaatteissa (K6) sekä koiran kaulapannassa (K3). Näiden esimerkkien valossa tähdet kuvioina eivät esiintyneet tiettyyn sukupuoleen määrättyinä, vaan niitä oli kuvitettuna niin tytöillä kuin pojillakin.

Pääkallo. Kolmas aineistossa esiintyvä symboli oli pääkallo. Se esiintyi vaatteissa tai asusteissa kirjoissa K2 ja K5. Tästä on esimerkki kuvassa 7, jossa Tatulla on päässään mustavalkoinen pääkallohuivi. Pääkallojen jakautuessa tasaisesti aineiston kirjoissa, ei voitu tehdä päätelmiä aineiston perusteella siitä, olivatko pääkalloit sukupuolta jakavia tekijöitä.

KUVA 8: Lapsen kukalliset vaatteet (K2).

Pelkkiä symboleja tarkastellen ei ollut mahdollista määrittää henkilöahmon sukupuolta, mutta symbolit toimivat yhtenä sukupuolta määrittävänä ja kuvaavana asiana. Tämä oli nähtävissä esimerkiksi tietyn symbolin yleisyydessä tyttöjen tai poikien materiassa. Esimerkiksi sydänsymbolin ollessa paljon käytetty tyttöjen materiassa, tein havainnon, että tämän symbolin avulla oli mahdollista määrittää muidenkin hahmojen sukupuolta, joilla oli sydämiä esimerkiksi vaatteissaan. Kuten jo aiemmin mainitsin, symbolit toimivat kuitenkin vain yhtenä sukupuolta määrittävänä tekijänä, eikä pelkästään niiden varaan ollut mahdollista jättää sukupuolen määrittämistä. Symboleja oli hyödynnetty kirjoissa melko paljon, joka viittasi niiden suosioon materian kuvittamisessa.

7.2.3 Kasvon piirteet ja hiukset

Aineiston kirjoissa, joissa esiintyy ihmisiä, pystyi useimmiten hiusten pituuden perusteella tekemään päätelmiä sukupuolesta. Tyttöjä kuvattiin **pitkien** tai **puolipitkien** hiusten kautta kirjoissa K2, K3, K5 & K6, kun taas pojat oli kuvitettu **lyhyissä** hiuksissa. Hiusten pituus ei kuitenkaan aina määritellyt sukupuolta, joka voitiin havaita muun muassa kirjasta K2, jossa tyttöjä oli kuvitettu lyhyissä hiuksissa ja poikia pitkissä hiuksissa.

Toisinaan tyttöjen pitkät hiukset oli sidottu kiinni: **hiusnauhoja** tyttöjen hiuksissa oli kuvattuna kirjoissa K2, K3, K4 & K6. Muita tapoja sitoa hiuksia tai siirtää niitä pois kasvoilta oli aineiston mukaan erilaiset **hiuspannat** (K3, K6) tai

rusetit (K2). Yhdessä aineiston kirjoista (K2) myös pojan hiukset oli sidottu kiinni hiusnauhalla. Poikia esiintyi kirjoissa myös ilman hiuksia (K2, K4, K6). Hiusten värillä ei ollut väliä sukupuolen määrittämisen kannalta. Henkilöhahmojen hiuksia oli kuvitettu vaaleina, ruskean eri sävyinä ja muun muassa mustina. Aineistoesimerkki kuvaa Veeran ulkonäköä kirjassa K5: ”hänellä on vaalea tukka”.

Osassa aineiston kirjoista hahmon pystyi tunnistamaan tytöksi siitä, että hahmolle oli kuvitettu **ripsit** (K2, K3 ja K4). Näissä kirjoissa ripsien puuttumisesta pystyi päättelemään hahmon esittävän poikaa. **Partoja tai viiksiä** näkyi aineistossa vain pojilla tai mieshenkilöillä (K1, K2, K4). Aineistoesimerkissä Rolle katselee Rikun pitämää kultakehyksillä varustettua kuvaa, jossa on hänen näköisensä koira. Rolle tuumaa, että ”meissä on samaa näköä” ja, että ”ainoa ero on tuo pieni musta parta” ja osoitti kuvassa näkyvän koiran partaa. Aineiston mukaan parrat nähtiin pojalle kuuluvana, joten tämän perusteella voitiin päätellä, että myös kuvassa esiintyvä koira oli poika.

Aineiston kirjoissa ulkonäköä kuvailtiin sanallisesti melko vähän. Lähinnä sanallinen kuvailu oli adjektiivien luettelua. Aineiston kirjoissa esiintyi ulkonäön sanallista ihailua lähinnä silloin, kun kehu saaja oli naispuoleinen. Aineistoesimerkissä kuvailtiin, että Veeran ”esikoulun opettaja on ihana” (K5). Häntä kuvailtiin ”ihanaksi ja kauniiksi” (K5).

Henkilöhahmojen kasvojen piirteet joissakin aineiston kirjoissa vahvistivat tulkintaa henkilöhahmojen sukupuolesta. Esimerkiksi kirjoissa K2 ja K5 tyttöjen nenä oli kuvitettu pienempänä ja sirompana kuin poikien. Myös kasvojen terävä muoto määritteli hahmon pojaksi, kun taas kasvojen pehmeät piirteet ja kulmat määrittivät hahmon tytöksi (K5).

7.2.4 Fyysiset ominaisuudet

Henkilöhahmojen fyysisiä ominaisuuksia ei kuvailtu kirjoissa sanallisesti, vaan ne erottuvat lähinnä kuvituksesta. Tällaisenaan voitiin havainnoida miespuolisten henkilöhahmojen olevan aineiston mukaan **vahvoja** sekä myös kiinnostuneita **fyysisestä tekemisestä**, kuten eri esineiden korjaamisesta.

Esimerkiksi kirjassa K1 esiintyvä henkilöahmo Pesonen kuvattiin kirjan kuvituksessa vahvana ja fyysistä työtä tekevänä hahmona. Samassa kirjassa korostui fyysisyyden ja vahvuuden lisäksi myös kömpelyys. Kömpelyyttä oli kuvattu esimerkiksi sillä, miten Pesonen juostessaan halkokorin kanssa saa pudotettua matkalle melkein kaikki halot. Hän ei myöskään onnistunut puuhun kiipeämisessä.

Useimmiten vahvuus ja fyysisyys erottui hahmosta lihaksikkuutena ja lihaksikkuus puolestaan näkyi useimmiten pojilla. Poikkeuksena tähän nähdään kuva 9, jossa Tatu ja Patu sekä heidän ystävänsä Veera leikkivät Hyberkybermiestä. Fyysisyyttä ja vahvuutta kuvastaa Veeran hauiksen kohdalle kiinnitetty hanska ja, jonka sisälle on laitettu jokin pyöreä esine kuten pallo. Kuvassa 9 kuvautuu Veeran halu samastua vahvaan supersankarihahmoon, jolla on lihaksia.

KUVA 9: Veera-hahmon lihaksikkuuden kuvaus (K5).

Aineistosta nousi esiin myös arkikielestä tuttuja nimityksiä kuten esimerkiksi "merimies", joka viittasi jo sanallisesti maskuliinisuuteen. Merimies myös kuvitettiin maskuliinisin piirtein vahvaksi ja voimakkaaksi esimerkiksi kantamassa suuria laatikoita. Myös kuvassa 9 esiintyvä Hyberkybermies-sarjakuvan otsikko sisältää ilmaisun "mies" ja sarjakuvan kanteen on kuvitettu miehinen hahmo, joka auttaa itsensä satuttanutta koira. Näin ollen mies myös oli kuvitettu auttavan "heikompiä" tai loukkaantuneita ja häneen haluttiin samastua.

7.2.5 Kodinhoito ja tekniset työt

Aineistosta löytyi joitakin esimerkkejä siitä, miten henkilöhahmot tekivät kodinhoidollisia töitä tai korjasivat rikkimenneitä esineitä ja koneita ja miten työt jakautuivat sukupuolen perusteella. Kotityöksi voitiin määritellä esimerkiksi **pyykkien pesu** sekä niiden **ripustaminen kuivumaan**. Tästä esimerkki löytyi kirjasta K6, jossa Pikku-Oton *äiti* ripusti lakanoita narulle kuivumaan. Kirjasta K4 voitiin havaita naisten pesevän pyykkejä laiturilla.

Toinen aineistosta nouseva kotityö oli **kakun leipominen**. Myös tässä toiminnassa tekijänä oli tyttö. Aineistoesimerkissä Kati oli leiponut Vainulle syntymäpäiväkakun muiden hahmojen auttaessa sähkökatkon korjaamisessa. Aineistoesimerkissä kuvaillaan, miten Kati sanoi Vainulle, että ”kunnollinen kakku jäi leipomatta - mutta toivottavasti pidät tästä koirankeksiherkusta.” (K3) Kati vähätteli omaa työtään, mutta toivoi, että kakku oli Vainulle riittävä. Kaiken kaikkiaan kotityöt kuvattiin tytöille kuuluvana toimintana. Poikkeus tähän on kuitenkin kuvattu kirjassa K1, jossa Pesonen kantaa puita sisälle taloon (kuva 10). Tämä kotityö erosi aikaisemmista fyysisyydellä ja kuten edellisessä luvussa kuvailtiin, poikia pidettiin vahvempina ja fyysisempinä kuin tyttöjä. Tämä saattoi siis selittää tämän kotityön kuulumisen pojalle.

KUVA 10: Pesonen kantamassa puita (K1).

Teknisiä taitoja vaativat tehtävät yleensä tarjottiin pojille. Kirjan (K3) esimerkissä kysyttiin pojalta, olisiko hänellä jotain, jolla voisi korjata rikkoontuneen tuulimyllyn siiven. Työnjohtajana toimiva Riku korosti, että ”tarvitsemme myös Sampan tikkaita, jotta voimme kiivetä tuulimyllyyn--- Vainu, liikennevalot eivät toimi ilman sähköä --- Voisitkohan sinä mennä ohjaamaan liikennettä paikan päälle?” (K3). Muita pojille esitettyjä fyysisiä tehtäviä olivat aineiston mukaan **pulttaaminen** sekä **teleskoopin tarkastelu** (K3).

Teknisiä töitä tehtiin työkaluja käyttäen kirjoissa K1, K3 & K4. Tekniset työt kuvautuivat kirjoissa hidastempoisina ja rauhallisina, jotka poikkesivat muusta poikien toiminnasta, jotka oli kuvattu enimmäkseen vauhdikkaana. Tästä on esimerkki kuvassa 11, jossa Tatu ja Patu korjaavat metallitikkaita.

KUVA 11: Tatu ja Patu käyttämässä työkaluja (K4).

Työkalujen käyttäjät nähtiin kirjoissa miespuolisina henkilöinä, joten aineiston kirjojen mukaan työkalut yhdistettiin poikiin ja miehiin enemmän kuin tyttöihin ja naisiin. Työkaluina aineiston kirjoissa nähtiin muun muassa kirves, ruuvimeisseli ja erilaiset pihdit.

7.3 Värit

Värit korostuivat aineistosta selkeimmin sukupuolta erottelevana piirteenä. Esimerkiksi kirjojen henkilöhahmojen vaatteet kertoivat vahvasti värien avulla sukupuolesta. Värejä ei mainittu juuri tekstissä, vaan havainnot pohjautuivat lähinnä kuvien tarkasteluun. Tässä luvussa kuvailen väri kerrallaan aineistosta päällimmäiseksi nousseita sukupuolittuneita värejä, joita tuloksiin valikoitui neljä: sinertävät värit, punertavat värit, vihreä ja keltainen. Useimmiten tyttöjen ja naisten vaatteita kuvattiin punertavin ja vaalein sekä kirkkain värein, kun taas poikien ja miesten vaatteet olivat yleensä tummia tai sinisen eri sävyjä.

7.3.1 Sinertävät värit

Sinertävät värit sisältävät kaikki sinisen sävyt vaaleansinisestä tummansiniseen saakka. Aineistosta nousi lukuisia esimerkkejä siitä, miten sininen väri nähdään pojille suunnattuna. Värin sävy (tumma, vaalea) hieman tasaa tätä jakoa, mutta

lähtökohtaisesti sininen kuvattiin usein poikien värinä. Sininen väri vaatteissa toistui jokaisessa aineiston kirjoissa. Esimerkiksi kirjassa K1 Pesosella oli vaaleansiniraidallinen kauluspaita. Paitojen lisäksi myös housuja, hattuja, kenkiä ja sukkia oli kuvitettu sinisiksi. Esimerkiksi kirjassa K6 Pikku-Oton kaikki vaatteet olivat tummansinisiä.

Kaikki viittaukset siniseen väriin eivät erottuneet poikamaisuuden merkinä. Kirjassa K4 sinistä väriä kaikkienensa oli käytetty vähän. Esimerkki naispuoleisen henkilön sinisistä vaatteista on kirjasta K3 (kuva 12), jossa naispuoleisen pormestarin vaatteet ovat siniset. Tätä voi selittää naisen asema pormestarina, joka usein nähdään perinteisenä miehisenä asemana. Väri voi myös kuvastaa valta-asemaa.

KUVA 12: Pormestarin sininen vaatetus (K3).

Myös kirjassa K2 oli nähtävillä, ettei sininen väri automaattisesti sulje pois tyttömäisyyttä. Kirjassa Tatun ja Patun kummityttö Satu oli piirretty siniseen potkupukuun sekä punaiseen tuttiin varustettuna. Satulla oli kuvassa päässään myös hyvin pieni sininen hiusnauha (kuva 13). Ilman kirjailijan esille tuomaa henkilöahmon nimeä, värien perusteella hahmo olisi tässä tutkimuksessa tulkittu poikana vaatetuksen ja asusteiden värien painottuen siniseen. Vaatteiden lisäksi, myös henkilöahmojen asusteet ja leikkivälineet oli usein kuvitettu sukupuolen mukaan. Esimerkiksi kirjassa K3 pojan tablettitietokone oli kuvitettu siniseksi. Poikkeuksen tässä tekee kirjassa K6 päähenkilö Siirin sininen kassi, jossa on valkoisia palloja (kuva 14).

KUVA 13: Satun vaatetus (K2).

KUVA 14: Siirin sininen kassi (K6).

Sinertävät värit esiintyivät aineiston kirjoissa useissa kohdissa. Sinisellä oli kuvitettu havaintojen mukaan vaatteita, asusteita, leikkivälineitä sekä muuta materiaa, kuten petivaatteita ja tapetteja. Myös muun muassa kulkuneuvoja oli kuvitettu siniseksi (K3).

7.3.2 Punertavat värit

Punertavat värit sisältävät kaikki punaisen sävyt vaaleanpunaisesta tummanpunaiseen. Punainen sekä vaaleanpunainen väri kuvautuivat aineistossa lähtökohtaisesti tyttöjen värinä. Se esiintyi lähinnä vaatteissa (K2, K3, K4, K5 & K6), asusteissa (K2, K3, K4, K5, K6) ja esineissä. Esimerkiksi päähenkilön mekko oli kuvitettu tummanpunaiseksi vaaleanpunaisin raidoin (K6) ja opettajalla oli tummanpunainen tukkanauha (K5). Kirjassa K6 Veera kuvailee unessaan, kuinka pikkusisko juo kaakaota tummanpunaisesta mukista, jossa on sydämiä.

Tummanpunainen nähtiin myös poikamaisena värinä (K2). Tässä tapauksessa punainen puku (takki ja housut) oli kuvitettu Tatua ja Patua haastattelevalle Cassu Linssi-Ludenoffille. Samalla henkilöahmolla oli myös tummanpunainen hiusnauha hiuksissaan. Samassa kirjassa myös sivuhahmo Theo piti päällään tummanpunaista potkupukua, jossa oli valkoisia palloja.

Vaaleanpunainen näkyi aineistossa tummanpunaista harvemmin. Selkeimmin se erottui Ryhmä Haun Kaja-hahmon päällä, sillä koiralle oli puettu vaaleanpunainen asu sekä vaaleanpunaiset ajolasit (K3). Vaatteiden väritys kuvasi Kajan tyttömäisyyttä ja vahvisti hänen sukupuoltaan tytöksi. Myös muissa aineiston kirjoissa vaaleanpunainen väri kuvautui naispuolisten henkilöiden vaatetuksessa. Esimerkiksi kirjassa K6 Siirin äidillä oli päällään vaaleanpunaraidallinenmekko sekä päässä vaaleanpunainen hiuspanta, jossa oli valkoisia palloja.

Poikkeuksen vaaleanpunaisen värin tyttömäisyydelle toi kirja K2, jossa Tatulle oli kuvitettu vaaleanpunaiset vaatteet ja silmälasit (kuva 15). Myös myöhemmin samassa kirjassa Tatulle oli kuvitettu vaaleanpunainen tutti. Tämä esimerkki rikkoi stereotyyppistä ajatusta siitä, etteivät pojat käyttäisi vaaleanpunaisia vaatteita, joka muissa kirjoissa näkyi vahvempana kuin tässä. Tällainen rikkoontuminen erottui myös toisessa kirjassa (K5) lasten piirtäessä taululle oman kuvansa sekä kirjoittaessa oman nimensä. Tällöin sukupuoli ei määrittänyt heidän valitsemiensa kynien värejä: esimerkiksi pojan nimi oli kirjoitettu purppuran punaisella.

KUVA 15: Tatun vaaleanpunaiset vaatteet ja silmälasit. (K2)

Muitakin poikkeuksia punaisen värin tyttömäisyyteen oli havaittavissa. Esimerkiksi kirjassa K3 Vainulle oli tehty kekseistä kakku tummanpunaiseen kuppiin. Kuitenkin kupin ympärille oli laitettu sinivalkoinen rusetti. Tummanpunainen väri ei tässä kirjassa ollut jakautunut sukupuolen mukaan

niin selkeästi kuin esimerkiksi muissa aineiston kirjoissa, sillä muun muassa Sampalla oli päällään tummanpunainen puku.

7.3.3 Vihreä

Aineistossa vihreä väri viittasi lähinnä poikiin. Sitä kuvattiin aineistossa muun muassa paitojen (K1, K2, K3, K5 & K6), housujen (K2, K3, K4, K5, K6) sukkiin (K2, K5 & K6) ja asusteiden, kuten hattujen (K1, K2, K4 & K6) kautta. Esimerkiksi kirjassa K6 Keski-Otto oli pukeutunut vihreäraidalliseen t-paitaan, vihreisiin sukkiin ja vihreään pipoon. Sukupuolta kuvaavana tai selittävänä voitiin nähdä myös kirjan K2 kuva, jossa Jori-vauvalle oli laitettu vihreä iso tutti.

Yhdessä aineiston kirjoista vihreä väri ei niinkään ollut korostunut sukupuolittavana värinä (K4) verrattuna aineiston muihin kirjoihin. Siinä oli havaittavissa lähinnä eri eläinten ruumiinvärejä (vihreä käärme, vihreä krokotiili, vihreä papukaija), mutta myös muutama vihreä takki, paita tai hattukin löytyi miesoletetuilta henkilöiltä. Sukupuolen määrittäminen ruumiinväritään vihreiltä eläimiltä ei ollut mahdollista.

Vihreäksi kuvitettuja vaatteita oli kuitenkin havaittavissa myös tytöillä. Kirjassa K2 Veera piti yllään vihreä haalaria ja vihreää t-paitaa. Myös kirjassa K4 useammalla aukeamalla on havaittavissa naisoletettuja henkilöitä, joilla on päällään vihreä mekko. Kirjassa K1 Viiru-kissan vaatteissa oli vihreää, niin vaaleanvihreää kuin myös tummanvihreää, jotka toistuivat pystyraidoin. Hänellä oli myös päässään pieni vihreä hattu. Viirun sukupuoli ei tule ilmi nimestä, eikä sitä tietääkseni mainita myöskään kirjasarjan muissa kirjoissa.

7.3.4 Keltainen

Aineistossa keltainen väri ei ollut niin selkeästi jakautunut tytöille tai pojille, vaikkakin enemmän se esiintyi poikien vaatteissa (K2, K3, K4) ja asusteissa (K2, K3, K4 & K6). Esimerkiksi kirjassa K3 yhdellä koiranpennulla, Rollella, oli keltainen puku päällä ja selässä keltainen reppu. Keltainen reppu oli kuvitettuna myös Iso-Otolle (K6). Keltainen väri näkyi myös ritareiden miekoissa ja niiden

koristelluissa suojuksissa (K4). Kirjassa K4 oli kuitenkin kuvattuna oletettu naishenkilö, jolla oli päällään keltainen mekko ja keltainen lierihattu (kuva 16).

KUVA 16: Mekkoon pukeutunut nainen (K4).

Yhteenvedon voidaan todeta, että pelkkien värien perusteella kirjoista ei voitu olettaa henkilöiden ja hahmojen sukupuolta vaan tarvittiin myös muun muassa vaatetuksen tyyliä ja henkilöahmon ulkonäköä. Joskus henkilöahmon sukupuoli jäi kokonaan selvittämättä. Esimerkiksi kirjassa K3 esiintyvän kissan Hurman nimi ei antanut viitteitä kumpaankaan sukupuoleen ja kirjassa ei mainittu kissan sukupuolta. Hurmalla oli kaulassaan violetti nauha. Violetti ei värinä esiinny kirjoissa tarpeeksi, jotta sen perusteella voitaisi määrittää sukupuolta. Toinen hahmo, jonka sukupuoli jää määrittämättä tässä tutkimuksessa oli jo aiemmin mainittu Viiru-kissa.

Aineiston kirjojen sisällä tapahtui myös vaihtelua sen osalta, mitkä värit oli määritelty kullekin sukupuolelle. Esimerkiksi yhdessä kuvassa oletetulla naishenkilöllä oli päällään vaaleanpunainen mekko ja toisessa puolestaan harmahtavan sininen (K4). Tämä esimerkki kuvastaa mahdollisesti myös sitä, miten värit eivät ole sukupuolisidonnaisia tämän tutkimuksen perusteella.

Tarkastellen kokonaisuutena aineiston kirjoja tuli esiin, että toisinaan tekstissä ei käytetty lauseen tekijänä henkilöahmon nimeä, jonka perusteella sukupuolta olisi voinut päätellä. Tällöin käytettiin lauseen tekijänä muun muassa sukupuoletonta monikkoilmaisua ”lapset”. Aineistoesimerkissä kuvaillaan,

miten "lapset juoksevat ja mekastavat niin kuin haluavat." (K5) Tekijän "lapset" lisäksi aineiston kirjasta K3 löytyi tekijäksi "*pennut*". Myös tekijä "*Ryhmä Hau*" oli tässä kirjassa (K3) tyypillinen. Koska tekijään "*Ryhmä Hau*" tai "*pennut*" kuului poikien lisäksi myös tyttö, ei tämän tekijän voitu määritellä olevan sukupuolittava. Sukupuolettoman monikkoilmaisun lisäksi tekijä voitiin määritellä iän perusteella. Aineistoesimerkissä kuvaillaan, miten päiväkodin pihalla "pienet lapioivat hiekkaa, mutta isommat juoksentelevat ympäriinsä, ajavat toisiaan takaa ja kiljuvat kovalla äänellä." (K5) Tällaisissa tilanteissa ei sukupuolen määrittäminen ole mahdollista ilman kuvaa. Toisinaan myöskään kuvan avulla ei saada selville henkilöhahmojen sukupuolta.

8 POHDINTA

8.1 Tulosten tarkastelu ja johtopäätökset

Tämän tutkimuksen tarkoituksena oli selvittää, miten sukupuolittunut materia näkyy vuosina 2010–2019 ilmestyneissä tutkimusaineistoon valituissa kuudessa lasten kuvakirjassa. Yhtenä merkittävänä syynä, miksi lähdin tätä tutkimusta tekemään, oli tänä päivänä korostuva rajausta tyttöihin ja poikiin, joka näkyy muun muassa päiväkodin arjessa ”tyttö-poika-pareina”. Suortamo (2010, s. 9) kuvailee tällaista rajausta jo vanhentuneeksi tavaksi ja pohtiikin, laitetaanko edelleen tytöt ja pojat jopa omiin jonoihinsa. Jonotuskäytäntöjen lisäksi tänä päivänä korostuvat erilaiset ”tyttöjen ja poikien” värit, kuten Alasuutari (2016, s. 122) korostaa. Olen tarkastellut esiintyvää sukupuolittunutta materiaa niin tekstistä kuin myös kuvista hyödyntäen laadullisia menetelmiä. Tässä tutkimuksessa materia jaettiin esiintyvyyden mukaan kolmeen eri teemaan, jotka olivat esineet ja asiat, ulkonäkö ja fyysiset ominaisuudet sekä värit.

Tutkimukseni yhtenä pääkäsitteenä sukupuolta voidaan pitää sosiaalisena luomuksena: kulttuurinen edustus, kuten muun muassa lastenkirjallisuus on keskeinen lähde sukupuolen esittämisessä. Viestit, joita välitetään esittämällä poikia tai tyttöjä kirjoissa, edistävät lasten käsitystä siitä, mitä tarkoittaa olla tyttö tai poika. (McCabe ym., 2011, s. 220). Käsitteet sukupuolesta muodostuvat ympäristön antamien vaikutteiden sekä yksilön itsensä kautta (Paasonen, 2010, s. 46–47). Suurina vaikuttavina tekijöinä sukupuolen tuottamista ajatellen on nähty representaatiot, jotka ohjaavat käsityksiä sukupuolesta. Se, miten representaatiot sukupuolesta muodostuvat ovat yhteydessä lastenkulttuuriin, johon lastenkirjallisuus vahvasti asettuu. Karasma & Suvilehto (2014, s. 299) kuvailevat aikuisten tekevän päätöksiä lastenkirjallisuutta valitessaan siitä, millaista maailmankuvaa he haluavat lapselle tarjoavan. Lapset käsittävät maailmaa ympäristöstä saatujen vaikutteiden kautta, joten representaatioiden monipuolisuus voidaan nähdä tärkeänä lapsen muodostaessa käsityksiä sukupuolesta ja sukupuolisena toimimisesta.

Lastenkirjat ovat lapsen elämässä läsnä kodin lisäksi myös koulussa ja varhaiskasvatuksessa, jonka vuoksi niiden tuottamilla representaatioilla on suuri vaikutus lapseen ja hänen kehittyvään ajatteluunsa. Karasma & Suvilehto (2014, s. 299) kuvailevat lastenkirjallisuuden käsityksen lapsuudesta muuttuvan ja vaihtelevan ajasta ja kulttuurista riippuen. Samalla voidaan nähdä kuvakirjat itsessään myös materiaalisina esineinä, joilla on keskeinen rooli lapsen kehityksen tukemisessa (Alaca, 2019, s. 243).

Kuvilla on suuri merkitys lastenkirjallisuudessa ja kuvien monet ulottuvuudet saavat lapsen kiinnostumaan yksityiskohtaisesta kuvien tarkastelusta (Suvanto & Ukkola, 2020, s. 275). Lapsen nähdessä erilaisin tyylein kuvitettuja lastenkirjoja, hänen visuaalinen taitonsa kehittyy (Heikkilä-Halttunen, 2015, s. 30). Visuaalisen taidon oppiminen ohjaa lasta jokapäiväisten kuvallisten viestien ymmärtämiseen ja niiden tulkitsemiseen (Helovuori, 2016, s. 37). Samalla tavalla lapsi oppii yhdistämään omassa elämässään esiintyviä symbolisia merkkejä kirjojen kuvituksessa esiintyviin merkkeihin (Lewis, 2001, s. 115). Tällainen merkki voi olla esimerkiksi WC:n merkki. On tärkeää, että aikuinen opettaa lukiessaan lasta ymmärtämään kirjan kuvien merkitystä (Suvanto & Ukkola, 2020, s. 275). Esimerkiksi liikettä kuvaavien kuvien ymmärtäminen on lapselle haastavaa ennen kuin lapsi saa mallin siihen lukiessaan aikuisen kanssa. (Suvanto & Ukkola, 2020, s. 275.) Aikuinen voi äänenpainoaan ja eleitänsä käyttäen ohjata lapsen huomiota kirjan kuvitukseen (Suvanto & Ukkola, 2020, s. 275).

Tutkimukseni tulosten mukaan sukupuolittunutta materiaalia oli näkyvillä kirjoissa. Kirjojen välillä sekä yksittäisten kirjojen sisällä oli eroja siinä, kuinka paljon sukupuolittunutta materiaalia erottui. Joukossa oli myös kirjoja, jotka eivät selkeästi tuoneet esille henkilöhahmojen sukupuolta. Tällöin sukupuolen määrittely jäi lukijan varaan. Sukupuolta itsessään kuvailtiin sanallisesti tutkimukseni aineistossa melko vähän, eikä esimerkiksi ilmaisuja ”tytöt” tai ”pojat” käytetty juuri ollenkaan. Tutkimukseni tulosten mukaan tyypillisempää oli kutsua suurempaa ryhmää, jossa oli enemmän kuin yksi jäsen, nimityksillä ”lapset”, ”veljekset” tai ”pennut”, joista sukupuoli ei erottunut.

Tulosten perusteella esineet ja asiat nousivat esiin yhtenä sukupuolta ilmaisevana materiana. Ylitapio-Mäntylä (2012, s. 127) kuvailee, miten sukupuoli määrittää tavaroiden ja toimintojen joko tytöille tai pojille kuuluviksi. Esimerkiksi pojille osoitettuja ja kuuluvia esineitä tai asioita olivat erilaiset taisteluleikkejä kuvaavat esineet, kuten miekat ja kepit. Myös rakenteluun liittyviä esineitä, kuten työkaluja oli esillä. Leinonen ym. (2005, s. 56) kuvailevatkin pojille suunnattujen lelujen olevan teknisiä ja toisinaan mutkikkaita haastavine ohjeineen. Tytöille oli tyypillistä, että heidän leikeistään tai toiminnastaan löytyi nalleja ja nukkeja. Tutkimustulokseni ei vastaa Baxterin (2005, s. 25) kuvailemia tutkimustuloksia, joissa tyttöjen kiinnostuksen kohteiksi eivät nousseet nuket, vaikka aikakauslehdet kannustivat tyttöjä hyödyllisiin nukke- ja teekutsuleikkeihin. Baxterin (2005) mainitsemat tutkimustulokset ovat myös vastoin yleisiä stereotypioita siitä, että tytöt olisivat kiinnostuneita nukeista. Omat tutkimustulokseni puoltavat stereotypiaa.

Paju (2013, s. 115) kuvailee, miten tyttöjen ja poikien vaatteita erottavat toisistaan kuvioinnit, vaatteiden värytys sekä tietyt eri vaatetyypit, kuten hameet ja mekot. Tutkimukseni kirjojen kuvituksessa esille tulevat mekot olivat sellaisia, jotka korostuivat feminiinisinä piirteinä. Roivaisen (2016, s. 49) mukaan vaatteiden ja muiden esineiden vaikutus ihmisiin pohjautuu siihen, että esineitä ei ajatella, eikä niihin kiinnitetä huomiota. Esinemaailman keskellä kasvaneena, on opittu pitämään esineitä itsestäänselvyytenä niin ettei esineitä usein katsota, vaan ne hyväksytään sellaisinaan. Hyväksyntä säilyy niin kauan, kun ne ovat sellaisia kuin niiden ihmisten mielestä pitää olla (Roivainen, 2016, s. 49.)

Ulkonäköä oli kuvattu sanallisesti vain vähän. Tytöille tyypillisinä ulkonäön piirteinä kuvailtiin erilaisia asusteita, ripsiä sekä pitkiä hiustyytlejä. Myös Teräs (2005, s. 62) kuvailee pitkien hiusten näkyvän stereotyyppisen ajattelun mukaan feminiinisenä piirteenä. Tutkimuksessani hiusten värillä ei puolestaan ollut merkitystä sukupuolta tutkiessa ja määrittäessä. Poikien ulkonäköön yhdistettyinä pidettiin silmälaseja.

Materian kuvioinnin ja symboleiden osalta suuri osa kuvioista ja yksityiskohdista oli nähtävissä tyttöjen vaatteissa ja asusteissa. Näin ollen kukat

ja sydämet olivat sellaisia symboleja, jotka pääosin olivat vain feminiinisten hahmojen yllä. Tähdet, pääkallot ja pallot olivat puolestaan esitetty niin tyttöjen kuin poikien vaatteissa, esineissä ja asusteissa. Ojalan (2021) artikkelissa pohditaan unisex-muodin yleistynyttä asemaa. Artikkelin mukaan lasten vaatteita usein jaotellaan kuviointien kautta tyttöjen ja poikien vaatteiksi: tyttöjen vaatteissa näkee harvemmin autokuosia. Sama huomio voidaan tehdä myös tämän tutkimuksen perusteella. Tutkimukseni tulokset korostivat sitä, miten kirjallisuudessa biologinen sukupuoli on usein määrittäjänä sille, mitä henkilöahmolle puetaan päälle. Alasuutari (2016, s. 122) korostaa tätä näkökulmaa ja kuvaa, miten erilliset oletukset, joita sukupuoleen liittyy jo varhaisessa vaiheessa ohjaavat aikuisten toimintaa. Tässä tapauksessa aikuisten toiminnan ohjauksella voidaan viitata esimerkiksi tietyn tyyppisten vaatteiden pukemiseen lapselle. Mutka & Riutankoski (2011, s. 138) kuvailevat tekstiilien ja muun pukeutumiseen liittyvän materiaalin tuovan esiin yksilöä, hänen persoonaansa ja maailmankuvaa.

Tutkimukseni tulosten mukaan yksi värikokonaisuus kuvautui pääosin vain tyttöjen värinä. Kyseessä olivat punertavat värit, joihin yhdistettiin kaikki punaisen sävyt tummanpunaisesta vaaleanpunaiseen. Punertavia värejä oli havaittavissa kirjojen kuvituksessa niin vaatetuksessa kuin asusteissa ja myös esineissä ja asioissa. Huhtaniemi (2018) kuvailee artikkelissaan harvan värin olevan niin sukupuolittunut kuin vaaleanpunainen. Vaaleanpunainen yhdistetään usein tyttöihin, feminiinisyyteen sekä myös viattomuuteen ja tietynlaiseen herkkyyteen (Huhtaniemi 2018). Tutkimukseni mukaan vaaleanpunainen oli harvinainen väri pojille kohdistetussa materiassa. Tähän oli kuitenkin havaittavissa myös yksittäisiä poikkeuksia. Roivainen (2016, s. 225) kuvailee tutkimuksessaan, jossa hän tutki lasten vaatteita ja niiden värimaailmaa sekä muita ominaisuuksia, miten värit ja niiden sukupuolittuneet merkitykset ovat kulttuurinen konstruktio. Esimerkiksi vaaleanpunaisella ei ole vahvaa yhteyttä feminiinisyyteen sen enempää kuin esimerkiksi tummansinisellä, mutta mielikuvan vakiinnuttua tätä yhtälöä harvoin kyseenalaistetaan. Erityisesti juuri

vaaleanpunainen nähdään sukupuolittuneena lasten ja aikuisten ajatuksissa (Roivainen, 2016, s. 227).

Selkeimpänä pojille suunnattuna värikokonaisuutena kuvautuivat puolestaan sinertävät värit. Punertavien värien tavoin, sinertäviksi väreiksi luokiteltiin kaikki sävyt tummansinisestä vaaleansiniseen. Punertaviin väreihin verrattuna sinertäviä värejä oli kuitenkin nähtävissä enemmän myös tyttöjen materiassa verrattuna punertavien värien esiintyvyyteen poikien materiassa. Maglaty (2011) kertoo artikkelissaan, että marssi kohti sukupuolittuneita vaatteita ei ole ollut nopea tai lineaarinen. Vaaleanpunainen sekä vaaleansininen tuli muiden pastellivärien ohella vauvojen väreiksi 1800-luvun puolivälissä, mutta vaaleanpunainen kuvattiin sukupuolittuneena vasta juuri ennen ensimmäistä maailmansotaa. Tämä stereotypia nähdään edelleen vaikuttavana ja se korostui myös aineistossa. Vaaleat värit (kuten vaaleanpunainen ja vaaleansininen) esiintyivät aineistossa harvemmin kuin tummat (tummanpunainen ja tummansininen). Vihreä ja keltainen väri kuvautuivat enemmän maskuliinisuuteen taittavana, mutta näitä värejä oli havaittavissa myös tyttöjen materiassa. Myös Roivainen (2016, s. 151) kuvailee tutkimuksessaan, että haastateltavat pojat ilmaisivat kiinnostuksensa erityisesti vihreisiin ja keltaisiin vaatteisiin.

Vaatteiden värivalinnat eivät olleet tutkimustulosteni mukaan sidoksissa koko kirjaan, vaan saman kirjan sisällä saattoi myös olla vaihtelua. Esimerkiksi kirjan alussa tyttö saattoi olla pukeutunut punaiseen paitaan, mutta kirjan loppupuolella puolestaan vihreään. Mikään värikokonaisuus ei näyttäytynyt tiettyyn sukupuoleen kiinteästi yhdistettynä. Oli mahdollista, että tietty väri esiintyi useammin tytön tai pojan materiassa, kuten vaaleanpunainen, mutta jokaisen värin esiintymiseen sisältyi myös poikkeuksia.

Feminiinisinä piirteinä kuvattiin kiinnostusta kauneudenhoitoon ja ulkonäön huolitteluun. Tytöille ominaisena esineenä nähtiin muun muassa hiusharja, joka esiintyi esimerkiksi esineenä, joka otettiin mukaan yökylään. Tytöille suunnattuna tekemisenä oli nähtävillä kotitöiden tekeminen, kuten pyykkien pesu ja niiden ripustaminen kuivumaan. Leinonen ym. (2005, s. 12)

kuvailevat tyypilliseksi sen, että naiset tekevät suurimman osan kotona tehtävistä töistä, vaikka usein tänä päivänä he tekevät töitä myös kodin ulkopuolella.

Maskuliinisina piirteinä puolestaan kuvattiin fyysisuus ja voiman käyttö, kuten polttopuiden kantaminen sisälle. Tutkimukseni mukaan pojat olivat yleisesti ottaen sellaisia henkilöitä, jotka pyydettiin hoitamaan vahvuutta ja voimaa vaativat tehtävät. Myös Jiang (2019, s. 49) kertoo, miten sukupuolistereotyypioiden mukaan miehet ottavat enemmän vastuuta ja ovat aktiivisempia kuin tytöt. Stereotyyppisesti tyttöjä voitiin ajatella passiivisempina kuin poikia (ks. Jiang, 2019, s. 49). Omassa tutkimuksessani poikia kuvailtiin myös "kätevinä käsistään" sekä innostuneina monesta toiminnasta ja tekemisestä. Esimerkiksi Leinosen ym. (2005, s. 26) mukaan tekniikkaan liittyvät laitteet sekä erilaiset välineet ja työkalut on nähty jo pitkään miesten käyttöön soveltuvina, lukuun ottamatta kodinhoitoon liittyvää tekniikkaa kuten pesukonetta tai imuria. Myös Teräs (2005, s. 62) kuvailee tyypillisten stereotyyppisten maskuliinisten piirteiden olevan kiinnostusta autoihin tai teknisiin laitteisiin sekä teknisen ja fyysisen työn tekemiseen.

Sukupuolistereotyypioiden avulla tytöille ja pojille määritellään ilmeet ja eleet sekä kehon kieli (Vilkka, 2010, s. 111). Täten sukupuolistereotyyppiat ohjaavat aikuisten ja myös lasten toimintaa. Aineistoni kirjoissa esiintyy piirteitä sukupuolistereotyyppioista, jotka tulevat esille esimerkiksi eri värien ja vaatetyyppien esiintymisessä lasten materiassa, kuten aiemmin olen kirjoittanut. Vaatteet ja värit esiintyvät puoltaen väreihin liittyviä stereotyyppioita, vaikka muutamia poikkeuksia, esimerkiksi värien sisällä, oli havaittavissa. Kirjojen julkaisuvuodella ei ollut merkitystä ainakaan tämän aineisto-otannon puitteissa, vaan kaikista kirjoista löytyi piirteitä stereotyyppisesti sukupuolittuneesta materiasta.

8.2 Tutkimuksen luotettavuuden arviointi

Hyvän tieteellisen käytännön (TENK, 2012) mukaan tieteellinen tutkimus on eettisesti hyväksyttävää, luotettavaa ja uskottavaa, jos tutkimus on suoritettu hyvän tieteellisen käytännön ohjeita noudattaen. Tutkimuksessa tulee noudattaa rehellisyyttä, huolellisuutta ja tarkkuutta tutkimustyötä tehdessä, tulosten esittämisessä sekä muiden tutkijoiden tekemään työhön on suhtauduttava kunnioittavasti esimerkiksi viittaamalla (TENK, 2012, 6). Tässä tutkimuksessa on tuotu esille mahdollisimman tarkasti aineistonkeruun ja analyysin vaiheet sekä muut tutkimuksen toteuttamiseen liittyvät seikat.

Tarkastellessani tutkimukseni luotettavuutta, ensimmäisenä huomiona tuon esille pienen aineisto-otannan sekä aineistonvalinnan. Aineiston koostuessa kuudesta lasten kuvakirjasta tulee muistaa, etteivät ne voi millään tavalla antaa kokonaiskuvaa suomenkielisistä lasten kuvakirjoista ja niissä esiintyvistä sukupuolittuneesta materiasta. Aineistoa rajattaessa pidin tärkeänä, ettei useampi kirja olisi samalta kirjailijalta, joka lisäisi yleistettävyyttä. Toisena rajaavana seikkana oli julkaisuvuodet, joiden halusin olevan vuosilta 2010–2020. Kymmenen vuoden sisään sukupuolen ymmärtämisen ja sen parissa työskentelyn odotetaan kehittyvän ja sen vuoksi kyseisen otannan uskoin tuovan vaihtelua aineiston sisällä. Jäi kuitenkin arvoitukseksi, olisiko tutkimuksen luotettavuutta kasvattanut pidempi, esimerkiksi kahdenkymmenen vuoden ajanjakso. Toinen mahdollisuus otannalle olisi voinut olla kymmenen vuoden ajanjakso esimerkiksi vuosikymmeneltä 1980–1990, mutta vuosien ollessa niin kaukana nykyhetkestä, tutkimustulokset eivät olisi todennäköisesti tuoneet alan tutkimusta juuri eteenpäin. Kirjojen lukumäärä kuitenkin näyttäytyi tämän tutkimuksen puitteissa riittävältä ja tarpeeksi kattavalta.

Kirjojen erilaisuus toi omat haasteensa, sillä yksi aineistoni kirjoista ei ollut tarinallinen, vaan sen tarkoituksena oli mahdollistaa vuorovaikutus esimerkiksi aikuisen ja lapsen välillä. Kirjassa etsittiin tuttuja hahmoja sekä jokaisella aukeamalla oli oma tehtävänsä, mitä aukeamalta tuli etsiä. Tällainen kirja haastoi entistä enemmän tutkimaan kuvia tekstin sijaan. Kirja kuitenkin opetti myös sen,

kuinka paljon kuva voi puhua tekstin sijaan. Tällaisen kirjan parissa myös aikuisen ajatukset vastaavat vahvemmin lapsen kysymyksiin kuin kirjassa, jossa teksti puhuu aikuisen puolesta. Katsoja muuttuukin helposti myös kertojaksi, jolloin hän sanallistaa ja kertoo, mitä näkee, eli tulkitsee kuvaa omasta näkökulmastaan (Mikkonen, 2005, s. 24). Myös kirjojen monipuolisuus oli tutkimusta tehdessä haaste, sillä kirjojen erilaisuus asetti teksti- ja kuva-analyysin eriarvoiseen asemaan. Kaikissa aineiston kirjoissa oli runsaasti kuvia, mutta tekstin määrä vaihteli kirjojen välillä.

Tutkimukseni aineiston analyysi jakautui visuaaliseen kuvien sisällönanalyysiin sekä tekstin teoriaohjaavaan sisällönanalyysiin. Näistä erityisesti kuvien analyysi painottui vahvasti tulkintaan. Hermeneutiikan mukaan tulkinta ei voi olla koskaan täysin oikea, sillä se on vain tulkintaa. Hermeneutiikka kuvaa myös, miten merkitystä voidaan tulkita vain yhdestä – ja tässä tapauksessa tutkijan näkökulmasta (Patton, 2002, s. 114–115.) Vaikka tutkija sitoutuu jättämään omat mielipiteensä ja tulkintansa tutkimuksen ulkopuolelle, joitain piirteitä tutkijan omista ajatuksista siirtyy tutkimukseen omien aiempien kokemuksen ja havaintojen kautta (Eskola & Suoranta, 2008, s. 19). Suurimmat haasteet tulivat esille kohdissa, joissa teksti tai kuvitus sisälsivät aukkoja eli jättivät asioita tutkijan tulkinnan varaan.

Tekstin ja kuvien analyysillä tutkimuksesta saatiin lisää tietoa, sillä kuvat selittivät tekstiä ja toisin päin. Jokainen kuva näyttäisi olevan monimutkainen kohtauspaikka, joka kaiken lisäksi näyttäytyy katsojille tilanteesta riippuvoin tavoin (Seppä, 2012, s. 19). Visuaalista sisällönanalyysia toteuttaessani pyrin kirjoittamaan jokaisen kuvan auki ennen varsinaisen analyysin muodostamista. Jokaista kuvaa pyrin katsomaan kokonaisuutena ja yhdistettynä esimerkiksi kuvassa näkyvään miljööseen. Kuvaa katsoessa oli tärkeää huomioida tutkimuskysymys: kuvasta olisi ollut turhaa havainnoida henkilöhahmojen tunnetiloja, koska tutkimus itsessään tavoitteli tietoja sukupuolittuneesta materiasta.

Oma tulkintani korostui erityisesti feminiinisiä ja maskuliinisia piirteitä havainnoidessani ensimmäisten lukukertojen aikana. Esimerkiksi usein

stereotyyppisesti feminiinisinä piirteinä pidettyjä hiusnauhoja nähdessäni mieshenkilöillä, kiinnitin huomioni välittömästi siihen. Vastaavan nähdessäni tytöllä, en ajatellut aluksi sitä piirteenä, johon huomioni tulisi kiinnittyä, vaan tämä edellytti useamman katselukerran. Olen kuitenkin tavoitellut mahdollisimman vähäistä tulkinnallisuutta ja pyrkinyt tuomaan esille sen, mitä kuvissa näen ja jättämään tarkemmat omat tulkintani tutkimukseni ulkopuolelle. Visuaalisen sisällönanalyysin lisäksi, myös tekstin sisällönanalyysi perustuu loppujen lopuksi tutkijan muodostamaan tulkintaan.

Tekstin teoriaohjaava sisällönanalyysi oli hyvä valinta tähän tutkimukseen ja tällaisen aineiston analyysiin. Teoreettinen tuki toi pohjaa, jonka kautta aineiston analyysia oli helppo lähteä toteuttamaan. Esimerkiksi sukupuolittuneen materian määrittely oli mahdollista kattavan kirjallisuuden ansiosta. Teoriaohjaava sisällönanalyysi oli mahdollista toteuttaa, sillä aihetta oli tarkasteltu erityisesti kansainvälisesti jo jonkun verran.

8.3 Jatkotutkimushaasteet

Sukupuolittunutta materiaa lastenkirjallisuudessa on tutkittu melko vähän Suomessa. Kirjojen ollessa osa lastenkulttuuria ja täten läsnä lasten elämässä aihetta olisi tärkeää tutkia enemmän. Tämä tutkimus tuotti uutta sekä ajankohtaista tietoa sukupuolittuneesta materiasta ja siitä, miten se esiintyy tämänhetkissä lasten kuvakirjoissa. Syvempi tutkimus olisi tulevaisuudessa tarpeen, jolloin aineisto voisi olla pidemmältä ajanjaksolta sekä aineistoon valittuja kirjoja voisi olla enemmän. Olisi mielenkiintoista keskittyä tutkimaan esimerkiksi vain yhtä tästä tutkimuksesta noussutta materian teemaa, kuten pukeutumista ja suurentaa myös otantaa. Kirjoja voisi valita useammalta vuosikymmeneltä, jolloin aiheesta saisi kattavamman kuvan.

Yhtenä mahdollisena tutkimuskohteena voisi olla jopa useamman vuosikymmenen jälkeen tehtävä samalla tavalla toteutettu tutkimus kuin omani, mutta sen lisäksi olisi mahdollista vertailla tutkimustuloksia näiden kahden tutkimuksen välillä. Tällöin olisi mahdollista nähdä myös kehitys kirjallisuuden

sisällä eli esimerkiksi olisiko edelleen mahdollista jakaa materiaa sukupuolen perusteella vai olisiko erot vähentyneet.

Tämän tutkimuksen ulkopuolelle jäivät samaa kirjasarjaa sekä saman kirjoittajan kirjoittamat kirjat, jonka vuoksi tulevaisuudessa voisi olla mielenkiintoista tutkia sukupuolittunutta materiaa sellaisesta kirjasarjasta, jonka ensimmäiset kirjat on kirjoitettu 2000-luvun alussa ja viimeisimmät vasta lähivuosina. Tällaista kirjasarjaa voisi edustaa esimerkiksi Aino Havukaisen ja Sami Toivosen Tatu ja Patu-kirjat, joista ensimmäinen kirja on julkaistu vuonna 2003.

Täysin toisenlaisen näkökulman voisi saada myös laajentamalla tutkimusta lastenkulttuurin sisällä, jolloin olisi mahdollista hyödyntää esimerkiksi lapsille suunnattuja elokuvia tai musiikkia. Tämä antaisi kokonaisvaltaisempaa kuvaa siitä, millaisia käsityksiä lapsille tarjotaan sukupuolesta ja materiasta. Lastenkulttuuri on laaja alue ja vain kirjoista tehty tutkimus sukupuolittuneesta materiasta jättää useita näkökulmia nykyisen tutkimuksen ulkopuolelle.

On tärkeää muistaa, että sukupuolentutkimusta tehdään jatkuvasti ja käsityksemme sukupuolesta sekä myös sukupuolittuneesta materiasta kehittyvät jatkuvasti. Tulevaisuuden tutkimuksissa esimerkiksi sukupuolistereotyytiat voivat esiintyä harvemmin tai vaihtoehtoisesti pysyä ennallaan. Myös tulevaisuudessa tarvitaan tutkimusta siitä, miten sukupuolittunut materia näkyy ja onko sillä paikkaa lastenkulttuurissa. Jos sille on paikka, erityisen mielenkiintoista olisi tietää, missä sen paikka sijaitsee.

LÄHTEET

- Ahveninen, E. (2021). *Sukupuolen ja perheen representaatiot sateenkaari aiheisissä lastenkirjoissa*. [Pro gradu -tutkielma, Jyväskylän yliopisto].
<https://jyx.jyu.fi/bitstream/handle/123456789/75782/URN%3aNBN%3afi%3ajyu-202105203044.pdf?sequence=1&isAllowed=y>
- Alaca, I. (2019, elokuu). Materiality in Picturebooks: An Introduction. *Libri & Liberi*, 8 (2), (s. 243–255).
- Alasuutari, M. (2016). Tytön ja pojan varhaiskasvatus. Teoksessa M. Husso & R. Heiskala (toim.). *Sukupuolikysymys* (122–141). Gaudeamus Helsinki University Press.
- Alasuutari, M., Mustola, M. & Rutanen, N. (2021). Introduction: Toward a material study of childhood. Teoksessa M. Alasuutari, M. Mustola & N. Rutanen (toim.) *Exploring Materiality in Childhood. Body, Relations and Space* (s. 1-10). Routledge.
- Baxter, J. E. (2005). *The Archaeology of Childhood: children, gender and material culture*. AitaMira Press cop.
- Bell, P. (2004). Content Analysis of Visual Images. Teoksessa T. V. Leeuwen & C. Jewitt. *The Handbook of Visual Analysis* (s. 10-34). SAGE Publications.
<https://dx.doi.org/10.4135/9780857020062>
- Birthisel, J. (2014). How Body, Heterosexuality and Patriarchal Entanglements Mark Non-Human Characters as Male in CGI-Animated Children's Films. *Journal of Children and Media*, 8:4, 336-352.
<https://doi.org/10.1080/17482798.2014.960435>
- Chamberlain, J. (2011). "The presence of gender stereotypes in children's picture book illustrations". Graduate Research Papers. 1926.
- Connell, R. (2009). *Gender in World Perspective*. Polity Press.
- Dant, T. (2004). *Materiality and Society*. Maidenhead Open University Press.
- Davies, B. (2003). *Shards of Glass: children reading and writing beyond gendered identities*. Hampton Press.
- Eskola, J. & Suoranta, J. (1998). *Johdatus laadulliseen tutkimukseen*. Vastapaino.

- Eskola, J. & Suoranta, J. (2008). *Johdatus laadulliseen tutkimukseen*. Vastapaino.
- Finto (2021). *Sosiaalinen sukupuoli*. <https://finto.fi/koko/fi/page/p54840>
- Gibson, M. (2010). Picturebooks, comics and graphic novels. Teoksessa D. Rudd (toim.) *The Roudledge Companion to Children´s Literature* (100-111). Routledge.
- Heikkilä-Halttunen, P. (2015). *Lue lapselle! Opas lasten kirjallisuuskasvatukseen*. Atena.
- Heinimaa, E. (2001). Kuvakirjat lapsen ja aikuisen maailmassa. Teoksessa E. Heinimaa, S.-L. Heinonen, U. Lipponen, S. Luoto, T. Luoto, M. Mäenpää, M. Suojala (toim.) *Avaa lastenkirja! Johdatus lastenkirjallisuuden lajeihin ja käyttöön* (s. 142-163). Lasten keskus.
- Helovuo, M. (2016). *100 syytä lukea. Lukukipinän sytytyskirja*. BTJ Finland Oy.
- Holm, K. (2017). "Se on jotenkin ehkä "sukupuolirooleihin" liittyvä tekijä" - Oppilaiden ja käsityönopettajien puheita sukupuolittuneista käsityövalinnoista. [Pro gradu -tutkielma, Itä-Suomen yliopisto]. https://erepo.uef.fi/bitstream/handle/123456789/18875/urn_nbn_fi_uef-20180112.pdf?sequence=1&isAllowed=y
- Holmes, M. (2009). *Gender and everyday life*. Routledge 2009.
- Honkala, M. (2019). *Sukupuolisensitiivistä kasvatusta kehittämässä. Sukupuolisensitiivinen tulkinta Tittamari Marttisen ja Aiju Salmisen Ikioma perheeni-teoksen henkilöhahmoista*. [Diplomityö, Stockholms universitet]. <https://www.diva-portal.org/smash/get/diva2:1392821/FULLTEXT01.pdf>
- Hosiaislouma, Y. (2003). *Kirjallisuuden sanakirja*. WSOY.
- Huhtaniemi, E. (14.10.2018). Vaaleanpunainen on poikien väri. Antroblogi. <https://antroblogi.fi/2018/10/vaaleanpunaisen-sukupuolittunut-historia/>
- Huttunen, L. (2020). "Mieluiten hän haluaa vain olla oma itsensä". *Sukupuolirooleja tuottavat diskurssit suomalaisissa kuvakirjoissa*

2010-luvulla. [Kandidaatintutkielma, Jyväskylän yliopisto].

<https://jyx.jyu.fi/bitstream/handle/123456789/69281/URN%3aNBN%3afi%3ajyu-202005283538.pdf?sequence=1&isAllowed=y>

Huuska, M. & Karvinen, M. (2012). Persoona on aina enemmän kuin sukupuoli.

Teoksessa O. Ylitapio-Mäntylä (toim.) *Villit ja kiltit. Tasa-arvoista kasvatusta tytöille ja pojille* (s. 31–54). PS-kustannus.

Jiang, S. (2019). What's in a Picture? Exploring Children's Picture Books with a Focus on Gender. Major Papers.

<https://scholar.uwindsor.ca/cgi/viewcontent.cgi?article=1090&context=major-papers>

Jokinen, A. (2010). Kriittinen mies- ja maskuliinisuustutkimus. Teoksessa T.,

Saresma, L.-M., Rossi & T. Juvonen (toim.) *Käsikirja sukupuoleen* (s. 128–139). Vastapaino.

Juhila, K. (2021). Etnografia. Teoksessa J. Vuori (toim.) *Laadullisen tutkimuksen verkkokäsikirja*. Tampere: Yhteiskuntatieteellinen tietoarkisto.

<https://www.fsd.tuni.fi/palvelut/menetelmaopetus/>

Juuti, P. & Puusa, A. (2020). Johdanto. Mitä laadullisella tutkimuksella

tarkoitetaan? Teoksessa A. Puusa & P. Juuti (toim.) *Laadullisen tutkimuksen näkökulmat ja menetelmät* (s. 21–24). Gaudeamus.

Juuti, P. & Puusa, A. (2020). Tieteenfilosofia ja laadullisen tutkimuksen

taustaoletukset. Teoksessa A. Puusa & P. Juuti (toim.) *Laadullisen tutkimuksen näkökulmat ja menetelmät* (s. 25–40). Gaudeamus.

Juuti, P. & Puusa, A. (2020). Laadullisen tutkimuksen ominaispiirteet.

Teoksessa A. Puusa & P. Juuti (toim.) *Laadullisen tutkimuksen näkökulmat ja menetelmät* (s. 57–60). Gaudeamus.

Juuti, P. & Puusa, A. (2020). Laadullisen tutkimuksen luotettavuus.

Teoksessa A. Puusa & P. Juuti (toim.) *Laadullisen tutkimuksen näkökulmat ja menetelmät* (s. 173–176). Gaudeamus.

Juvonen, T., Rossi, L.-M. & Saresma, T. (2010). Kuinka sukupuolta voi tutkia?

Teoksessa T. Saresma, L.-M. Rossi & T. Juvonen (toim.) *Käsikirja sukupuoleen* (s. 9–17). Vastapaino.

- Kalliala, M. (2002). Korvaamaton leikki. Teoksessa S. Sinkkonen (toim.) *Pesästä lentoon - kirja lapsen kehityksestä kasvoittajille* (s. 184–209). WSOY.
- Karasma, K. & Suvilehto, P. (2014). *Ihmejuttuja ja tavattomia tarinoita: lasten ja nuortenkirjallisuuden maailma*. Avain.
- Kirjastot.fi (2022). Suomen yleisten kirjastojen tilastot.
<https://tilastot.kirjastot.fi/>
- Komonen, A. (2020). Biologinen sukupuoli. *Tieteessä tapahtuu*, (1), 47–50.
- Koski, L. (2020). Teksteistä teemoiksi: Dialoginen tematisointi. Teoksessa P. Juuti & A. Puusa (toim.) *Laadullisen tutkimuksen näkökulmat ja menetelmät* (s. 153–165). Gaudeamus.
- Kivioja, K.-M. (2015, 27. toukokuuta). *Tutkija: Sukupuolierosta tehdään nyt merkittävämpää kuin pitkään aikaan*. Yle. <https://yle.fi/uutiset/3-8018212>
- Laine, T. (2018). Miten kokemusta voidaan tutkia? Fenomenologinen näkökulma. Teoksessa R. Valli (toim.) *Ikkunoita tutkimusmetodeihin 2. Näkökulmia aloittelevolle tutkijalle tutkimuksen teoreettisiin lähtökohtiin ja analyysimenetelmiin* (s. 29–50). PS-kustannus.
- Leinonen, E., Haataja, M.-L., Hurskainen, T., Leinonen, R., Matinmikko, J., Tervonen, M. & Teräs, L. (2005). *Opetuksen ja ohjauksen tasa-arvoiset käytännöt – sukupuolen huomioiva opas kasvatuksen arkeen*. Oulun yliopisto, WomenIT-projekti.
- Lewis, D. (2001). *Reading contemporary picturebooks: picturing texts*. Routledge/Falmer.
- LoBue, V. & DeLoache, J. S. (2011, syyskuu). Pretty in pink: The early development of gender-stereotyped colour preferences. *British Journal of Developmental Psychology* (2011), 29, 656–667.
- Loivamaa, I. (2002). *Kotimaisia lastenkirjakuvittajia*. BTJ Kirjastopalvelu Oy.
- Maglaty, J. (2011, 7. huhtikuuta). *When Did Girls Start Wearing Pink?* Smithsonian Magazine. <https://www.smithsonianmag.com/arts-culture/when-did-girls-start-wearing-pink-1370097/>
- Majaneva, A. (2022, 17. toukokuuta). *Sukupuoltaan pohtivalle lapselle tulee antaa*

kasvurauha. Helsingin Sanomat. <https://www.hs.fi/mielipide/art-2000008819132.html>

- Mapatha, P. & Oleng, K. (2007). Gender-sosiaalinen sukupuoli kehitysyhteistyössä. Kehitysyhteistyön palvelukeskus Kepa. <https://fingo.fi/wp-content/uploads/2020/10/gender-sosiaalinen-sukupuoli-kehitysyhteistyossa.pdf>
- Matikainen, J. (2008). Sosiaalinen media -millaista sosiaalisuutta? *Media & Viestintä*, 31 (4). <https://doi.org/10.23983/mv.63013>
- Mccabe, J., Fairchild, E., Grauerholz, L., Pescosolido, B. & Tope, D. (2011). Gender in twentieth-century children's books-Patterns of Disparity in Titles and Central Characters. *GENDER & SOCIETY*, Vol. 25 No. 2. 197–226.
- Mikkonen, K. (2005). *Kuva ja sana*. Gaudeamus.
- Mitra, B. & Lewin-Jones, J. (10.10.2011). Colin Won't Drink out of a Pink Cup. Teoksessa K. Ross (toim.) *Handbook of Gender, Sex and Media* (s. 383-400). Wiley-Blackwell.
- Miller, D. (1998). *Material cultures*. The University of Chicago Press.
- Miller, D. (2009). *Stuff*. Polity Press.
- Minilex (2015–2022). *Mitä tarkoittaa sitaattioikeus?* <https://www.minilex.fi/a/mit%C3%A4-tarkoittaa-sitaattioikeus>
- Mitchell, C. (2010). Researching Things, Objects and Gendered Consumption in Childhood Studies. Teoksessa V. Tingstad & D. Buckingham (toim) *Childhood and consumer culture* (s. 94–112). Palgrave Macmillan 2010.
- Mustola, M. (2014). *Lastenkirja*. Nyt. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Mutka, K. & Riutankoski, M. (2011). Rahvaan muoti – Kukkakuvioiset kansanpuvun napit Hailuodon kirkon kaivausaineistossa. Teoksessa J. Ikäheimo, R. Nurmi & R. Satokangas (toim.) *Harmaata näkyissä*. Kirsti Paavolan juhlakirja (s. 137–148). Waasa Graphics.
- Nikolajeva, M. & Scott, C. (2006). *How picturebooks work*. Routledge.
- Nodelman, P. (2008). *Hidden adult. Defining children's literature*. Johns Hopkins University Press.

- Nordtømme, S. (2012, 1. syyskuuta). Place, space and materiality for pedagogy in a kindergarten, *Education Inquiry*, 3:3, 317-333.
<https://doi.org/10.3402/edui.v3i3.22037>
- Oikarinen-Jabai, H. (2017). (Audio)visuaaliset menetelmät nuorten näkökulmia avaamassa. Teoksessa M. Mustola, J. Mykkänen, M.L. Böök & A-V Kärjä (toim.) *Visuaaliset menetelmät lapsuuden- ja nuorisotutkimuksessa* (s. 66–76). Nuorisotutkimusverkosto/Nuorisotutkimusseura.
- Ojala, K. (2021, 12. elokuuta). *Tässä kuvassa ei ole miesten eikä naisten vaatteita – unisex-muoti on nouseva trendi, mutta siihen on pitkään liittynyt yksi ongelma.* Iltä-Sanomat. <https://www.is.fi/menaiset/tyyli/art-2000008181768.html>
- Paasonen, S. (2012). Sukupuoli ja representaatio. Teoksessa T. Saresma, L.-M. Rossi & T. Juvonen (toim.) *Käsikirja sukupuoleen* (s. 39–48). Vastapaino.
- Paju, E. (2013). *Lasten arjen ainekset: etnografinen tutkimus materiaalisuudesta, ruumiillisuudesta ja toimijuudesta päiväkodissa.* [Väitöskirja, Helsingin yliopisto]. Tutkijaliitto.
- Patton, M. Q. (2002). *Qualitative Research & Evaluation Methods*. 3. painos. SAGE.
- Patton, M. Q. (2015). *Qualitative Research & Evaluation Methods: Integrating theory and practice*. 4. painos. SAGE.
- Rantala, I. (2015). Laadullisen aineiston analyysi tietokoneella. Teoksessa R. Valli & J. Aaltola (toim.) *Ikkunoita tutkimusmetodeihin 2. Näkökulmia aloittelevalle tutkijalle tutkimuksen teoreettisiin lähtökohtiin ja analyysimenetelmiin* (s. 108–133). PS-kustannus.
- Roivainen, P. (2016). *Puettu lapsuus. Löytöretkiä lastenvaatteiden saarille.* [Väitöskirja, Turun yliopisto].
<https://www.utupub.fi/bitstream/handle/10024/130369/diss2017Roivainen.pdf?sequence=2&isAllowed=y>
- Ross, K. (toim.) 2012. *The Handbook of Gender, Sex and Media.* Wiley-Blackwell.
- Rossi, L-M. (2010). Sukupuoli ja seksuaalisuus, erosta eroihin.

- Teoksessa T. Saresma, L.-M. Rossi & T. Juvonen (toim.) *Käsikirja sukupuoleen* (s. 21–38). Vastapaino.
- Saaranen-Kauppinen, A. & Puusniekka, A. (2006). KvaliMOTV – Menetelmäopetuksen tietovaranto [verkkójulkaisu]. Tampere: Yhteiskuntatieteellinen tietoarkisto [ylläpitäjä ja tuottaja]. <<https://www.fsd.tuni.fi/menetelmaopetus/>>.
- Seppä, A. (2012). *Kuvien tulkinta*. Gaudeamus.
- Siippainen, A., Ylönen, S., & Kuukka, A. (2019). Early Childhood Education and Materiality: Guest Editorial. *Journal of Early Childhood Education Research*, 8(2), 233-235.
- Silvasti, T. (2014). Sisällönanalyysi. Teoksessa I. Massa (toim.) *Polkuja yhteiskuntatieteelliseen ympäristötutkimukseen* (s. 33–48). Gaudeamus.
- Sukupuolen moninaisuuden osaamiskeskus (2022). *Sukupuolen moninaisuus lapsuudessa*. <https://sukupuolenosaamiskeskus.fi/sukupuolen-moninaisuus/sukupuolen-moninaisuus-lapsuudessa/>
- Suortamo, M. (2010). Esipuhe. Teoksessa M. Suortamo, L. Tainio, E. Ikävalko, T. Palmu & S. Tani (toim.) *Sukupuoli ja tasa-arvo koulussa* (s. 9–10). PS-kustannus.
- Suvanto, A. & Ukkola, S. (2020). Lastenkirjallisuus alle kouluikäisen lapsen kielenkehityksen tukena. Teoksessa E. Niemitalo-Haapola, S. Haapala & S. Ukkola (toim.) *Lapsen kielenkehitys. Vuorovaikutuksen, leikin ja luovuuden merkitys* (s. 271–289). PS-kustannus.
- Syrjäläinen, E. & Kujala, T. (2010). Sukupuolitietoinen tasa-arvokasvatus – vaiettu aihe opettajankoulutuksessa ja koulun arjessa. Teoksessa M. Suortamo, L. Tainio, E. Ikävalko, T. Palmu & S. Tani (toim.) *Sukupuoli ja tasa-arvo koulussa* (s. 25–40). PS-kustannus.
- Tainio, L., Palmu, T. & Ikävalko, E. (2010). Opettaja, oppilas ja koulun sukupuolistunut arki. Teoksessa M. Suortamo, L. Tainio, E. Ikävalko, T. Palmu & S. Tani (toim.) *Sukupuoli ja tasa-arvo koulussa* (s. 13–20). PS-kustannus.
- Tekijänoikeuslaki 22.5.2015/607.

<https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1961/19610404>

Tervola, M. (2015). *Lastenkirjat syöttävät lapsille aikansa ideologiaa*

– sotapropagandasta sukupuolineutraaleihin satuihin ja kakkajuttuihin. Yle.

<https://yle.fi/aihe/artikkeli/2015/11/24/lastenkirjat-syottavat-lapsille-aikansa-ideologiaa-sotapropagandasta>

Terveyden ja hyvinvoinnin laitos [THL] (2022). *Tasa-arvosanasto*.

<https://thl.fi/fi/web/sukupuolten-tasa-arvo/sukupuoli/tasa-arvosanasto>

Teräs, L. (2005). Millainen on tyttö tai poika – sukupuolistereotyyppien vaikutus minäkäsitykseen ja tasa-arvoon. Teoksessa E. Leinonen (toim.)

Opetuksen ja ohjauksen tasa-arvoiset käytännöt – sukupuolen huomioiva opas kasvatuksen arkeen (s. 57–66). Oulun yliopisto, WomenIT-projekti.

<http://www.kajaaninyliopistokeskus oulu.fi/proj/womenit/opetuksenjaohjauksentasa-arvoisetkaytannot.pdf>

Terävä, J., Mustola, M. & Böök, M. L. (2018). ”Isässäni parasta on se, kun hän tekee hyvää ruokaa ja ostaa joskus uusia leluja minulle”: isä ja materia lasten kertomuksissa. *Ruusupuiston uutiset*, (5).

<https://peda.net/jyu/ruusupuisto/uutisarkisto/5-2018/3>

Tossavainen, J. (2007). *Vastasyntyneen mieli on tyhjä taulu*.

Helsingin sanomat. <https://www.hs.fi/kulttuuri/art-2000004462017.html>

Tuomi, J. & Sarajärvi, A. (2018). *Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi*.

Tammi.

Tutkimuseettinen neuvottelukunta [TENK] (2012). *Hyvä tieteellinen käytäntö ja*

sen loukkausepäilyjen käsitteleminen Suomessa. Opetus- ja kulttuuriministeriö.

Tutkimuseettinen neuvottelukunta [TENK] (2021). *Hyvä tieteellinen käytäntö*

(HTK). Opetus- ja kulttuuriministeriö.

<https://tenk.fi/fi/tiedevilppi/hyva-tieteellinen-kaytanta-htk>

Yleissopimus lapsen oikeuksista 60/21.08.1991.

https://www.finlex.fi/fi/sopimukset/sopsteksti/1991/19910060/19910060_2

Ylitapio-Mäntylä, O. (2012). Sukupuolittuneet käytännöt varhaiskasvatuksessa.

- Teoksessa O. Ylitapio-Mäntylä (toim.) *Villit ja kiltit. Tasa-arvoista kasvatusta tytöille ja pojille* (s. 15–39). PS-kustannus.
- Vilkka, H. (2010). *Sukupuolen ja seksuaalisuuden kohtaaminen*. PS-kustannus.
- Vilkka, H. (2021). *Tutki ja kehitä*. PS-kustannus
- Voipio, M. & Laakso, M. (2017, lokakuu). Lasten- ja nuortenkirjallisuutta tutkimassa. *AVAIN – Kirjallisuudentutkimuksen Aikakauslehti*, 2017 (3), 3–5.
- Wildemuth, B. M. (2017). Existing Documents and Artifacts as Data. Teoksessa B.M. Wildemuth (toim.) 2017. *Applications of Social Research Methods to Questions in Information and Library Science* (s. 165-172). Libraries Unlimited.
- Winther, I.W. (2021). Thrown into and out of togetherness: Children's experiences of living apart from, with and in multi-local families. Teoksessa M. Alasuutari, M. Mustola & N. Rutanen (toim.) *Exploring Materiality in Childhood. Body, Relations and Space* (s. 103-120). Routledge.
- Woodhead, M. & Montgomery, H. (2003). *Understanding childhood: An interdisciplinary approach*. The Open University.
- Ylönen, H. (2000). *Loihditut linnut. Satujen merkitys lapselle*. Tammi.

LIITTEET

Liite 1: Analysoidut teokset

Havukainen, A. & Toivonen, S. (2018). Tatu ja Patu, elämä ja teot. Otava.

Kanto, A. (2013). Veera Virtanen ja esikoulu. Karisto.

Kunnas, M. (2016). Herra Hakkarainen harhateillä. Otava.

Nopola, T & Lindman, M. (2010). Siiri ja kauhea kummitus. Tammi.

Nordqvist, S. (2019). Viiru osaa. Tammi.

Petrossi, F. (kuvittaja) & Heimonen, S (kääntäjä). (2017). Aina valmiina!
Sanoma.

Liite 2: Kirjojen hahmojen analyysi

Hahmon nimi	Kirja	Feminiiniset piirteet	Maskuliiniset piirteet	Sukupuoli	Miksi?
Viiru	K1	-	Vihreä haalari ja hattu	Ei voida määrittellä	Viirun sukupuolta ei tuoda esiin kirjan tekstissä ja sitä ei voida kuvista määrittellä vähäisten maskuliinisten/feminiinisten piirteiden vuoksi. Myöskään nimi ei viittaa selkeästi kumpaankaan sukupuoleen.
Pesonen	K1	-	Parta ja viikset, sininen kauluspaita	Poika	Pesonen voidaan määrittellä pojaksi parran, viiksien ja sinisen kauluspaidan perusteella. Pesonen on Suomessa sukunimenä tunnetumpi kuin etunimenä, mutta kuvitus määrittää Pesosen pojaksi.
Tatu	K2	Vaaleanpunainen väri vaatteissa ja silmälaseissa	Kalju (vain hiustupsu), paita ja housut, nimi	Poika	Tatun määrittävät pojaksi nimi sekä hiustyyli. Kirjassa myös nimitetään Tatua ja Patua veljeksiksi.
Patu	K2	Keltainen väri vaatteissa	Kalju (vain hiustupsu), paita ja housut, keltainen väri vaatteissa, nimi	Poika	Patun määrittävät pojaksi nimi sekä hiustyyli. Kirjassa myös nimitetään Tatua ja Patua veljeksiksi.
Veera	K2	Puolipitkät hiukset, punainen paita	Vihreä haalari, nimi	Tyttö	Veeran määrittävät tytöksi nimen lisäksi

					puolipitkät hiukset sekä punainen paita.
Cassu Linssi-Ludenoff	K2	Punainen väri vaatteissa, hiukset kiinni, punainen hiuslenkki	Terävät kasvonpiirteet, sininen kravatti, nimi	Poika	Cassun määrittävät pojaksi nimen lisäksi sininen kravaatti ja poikkeuksellisen terävät kasvonpiirteet.
Oona	K2	Vaaleanpunainen tutti, vaaleanpunainen hiuslenkki, punaiset tossut, hiukset kiinni	-	Tyttö	Oonan määrittävät tytöksi vaaleanpunainen vaatteiden väri, punaiset tossut sekä kiinniolevien hiusten lisäksi vaaleanpunainen hiuslenkki.
Thelma	K2	Puolipitkät hiukset, rannekoru	Siniset housut, vihreät sukat, keltaoranssi paita	Tyttö	Thelman nimi, hiusten pituus sekä rannekoru määrittävät Thelman tytöksi.
Laura	K2	Punainen pallokuviainen paita, punaiset tossut	-	Tyttö	Lauran määrittävät tytöksi nimi, punainen väri pallokuvioisessa paidassa sekä punaiset tossut.
Theo	K2	Punainen potkupuku	Sininen tutti	Poika	Theon määrittävät pojaksi hänen nimensä, sininen tutin väri sekä kirjassa mainittu nimitys "pikkuveli".
Satu	K2	Hiukset kiinni, punainen tutti	Sininen hiuslenkki, sininen potkupuku	Tyttö	Satun määrittävät tytöksi nimi, kiinniolevat hiukset ja punainen tutti.
Jori	K2	Vaaleanpunainen silmälasien väri, punainen	Vihreä puku, viikset, puoliksi kalju pää,	Poika	Jorin nimi, vihreä puku, viikset, puoliksi kalju pää sekä keltaoranssi

		salkku ja puhelin	ja keltaoranssi kravatti		kravatti määrittävät Jorin pojaksi.
Niko	K2	-	Lyhyet hiukset, siniset housut, siniset tossut, vihreä paita	Poika	Nikon nimi, lyhyet hiukset, siniset housut, siniset tossut ja vihreä paita määrittävät Nikon pojaksi.
Rolle	K3	-	Jakoavaimen kuva kaulapannassa, keltainen asu ja kypärä	Poika	Rollen nimi, jakoavaimen kuva kaulapannassa sekä keltainen asu ja kypärä määrittävät Rollen pojaksi.
Vainu	K3	-	Sininen asu, sininen hattu (jossa keltaisia yksityiskohtia), sininen reppu	Poika	Vainun nimi, sininen asu ja asusteet määrittävät Vainun pojaksi.
Kati	K3	Vaaleanpunainen raitamekko, vaaleanpunainen hiuspanta.	-	Tyttö	Katin nimi, vaaleanpunainen asu sekä vaaleanpunainen hiuspanta määrittävät Katin tytöksi.
Toma	K3	-	Sininen kaulapanta	Poika	Toman nimi sekä sininen kaulapanta määrittävät Toman pojaksi. Oranssi väri vaatteissa voisi viitata tyttöön tai poikaan.
Kaja	K3	Silmäripset, vaaleanpunainen asu, vaaleanpunaiset ajolasit	-	Tyttö	Kajalle kuvitetut silmäripset, vaaleanpunainen asu ja vaaleanpunaiset lasit määrittävät Kajan tytöksi.

Rekku	K3	-	Vihreä väri vaatteissa, repussa ja lippahatussa	Poika	Rekun nimi sekä vihreä väri vaatteissa ja asusteissa määrittävät Rekun pojaksi.
Riku	K3	Punaiset yksityiskohdat paidassa	Siniset housut, siniset yksityiskohdat kengissä ja paidassa, lyhyet hiukset	Poika	Rikun nimi, siniset piirteet vaatteissa sekä lyhyet hiukset määrittävät Rikun pojaksi.
Samppa	K3	Punainen asu, punainen reppu	Keltainen panta	Poika	Sampan nimi ja keltainen väri pannassa määrittävät Sampan pojaksi.
Pormestari	K3	Korvakorut, pitkät hiukset, punainen laukku, korkokengät, sininen hame	Sininen paita	Tyttö	Pormestarin asu (hame, korkokengät, käsilaukku) sekä korvakorut määrittävät Pormestarin tytöksi.
Kapteeni Turpo	K3	Punainen pipo	Lyhyet hiukset, keltainen haalari, sinivihreä paita	Poika	Kapteeni Turpon määrittävät pojaksi lyhyet hiukset sekä haalarin ja paidan värit. Myös etuliite "Kapteeni" usein yhdistetään miespuolisiin henkilöihin.
Hurma	K3	Silmäripset	-	Tyttö	Hurmalle kuvitetut silmäripset määrittävät Hurman tytöksi.
Herra Hakkarainen	K4	Mekko	Sininen mekon ja unihatun väri	Poika	Herra Hakkaraisen määrittävät pojaksi sininen väri unimekossa sekä nimen etuliite "Herra".

Pikku-Jim	K4	-	Kalju	Poika	Pikku-Jimin määrittää pojaksi lähinnä nimi ja hiukseton pää. Vaatetus ei kerro henkilöhahmon sukupuolesta riittävästi.
Veera	K5	Puolipitkät hiukset, purppuranpunainen huppari, purppuranpunaiset kengät	Vihertävät housut, sininen reppu	Tyttö	Veeran määrittää tytöksi nimi, puolipitkät hiukset sekä kenkien ja hupparin väri. Kirjassa myös nimitetään Veeraa ja Veeran ystävää nimityksellä "tytöt".
Kirsti	K5	Pitkät hiukset, punainen takki, vaaleanpunaiset sukat	-	Tyttö	Kirstin määrittää tytöksi nimi, pitkät hiukset sekä takin ja sukkien väri. Kirjassa myös nimitetään Kirstiä ja hänen ystäväänsä nimityksellä "tytöt".
Alex	K5	Vihreät vaatteet, lyhyet hiukset	-	Poika	Alexin määrittää nimen lisäksi pojaksi vihreä vaatteiden väri ja lyhyet hiukset. Kirjassa häntä myös nimitetään "pieneksi pojaksi".
Suvi-opettaja	K5	Pitkät hiukset, punainen hiusnauha, punainen paita	-	Tyttö	Suvi-opettajan tunnistaa tytöksi nimen lisäksi pitkistä hiuksista, punaisesta hiusnauhasta ja paidasta.
Siiri	K6	Punainen raitamekko, pitkät ja kiinniolevat hiukset	Sininen väri sukissa	Tyttö	Tytöksi Siirin määrittävät kiinni olevien pitkien hiusten lisäksi punainen raitamekko sekä nimi.

Siirin äiti	K6	Pitkät hiukset, (sininen) mekko	Sininen väri vaatteissa	Tyttö	Siirin äidin määrittää tytöksi pitkät hiukset ja mekko. Myös nimitys "äiti" viittaa naispuoleiseen henkilöön.
Pikku-Otto	K6	-	Tummansiniset housut, tummansininen pipo. Ei hiuksia tai hiuksia todella vähän.	Poika	Pikku-Oton määrittää pojaksi tummansiniset vaatteet ja asusteet sekä hiuksettomuus/vähäinen hiusten määrä.
Pikku-Oton äiti	K6	Vaaleanpunainen hiuspanta, vaaleanpunainen raidallinen mekko vaaleanpunaiset kengät, puolipitkät hiukset, kukkia vaatteissa	Sininen liivi	Tyttö	Pikku-Oton äidin määrittää tytöksi vaaleanpunainen vaatetus, puolipitkät hiukset ja kukkien kuvat vaatteissa. Myös nimitys "äiti" viittaa naispuoleiseen henkilöön.
Keski-Otto	K6	-	Vihreä pipo, vihreä uniasu, siniset housut, ei hiuksia	Poika	Keski-Oton määrittää pojaksi nimen lisäksi vihreä väri asussa sekä myös toisessa kohdassa kirjaa näkyvät siniset housut.
Hunskeli	K6	Punainen panta	-	Ei	Hunskelin nimi ei anna viitteitä sukupuolesta. Pannan punainen väri viittaisi tyttöön, mutta tämä ei vielä riitä sukupuolen määrittämiseen.

Iso-Otto	K6	Punaiset housut	Sininen lippahattu, sininen paita, sininen uniasu, lyhyet hiukset	Poika	Iso-Oton pojaksi siniset lyhyet hiukset.	määrittävät nimen lisäksi vaatteet sekä

Liite 3: Analysoitavien kuvakirjojen teoskohtaiset kuvaukset

Tatu ja Patu, elämä ja teot

Kirjoittanut ja kuvittanut Aino Havukainen ja Sami Toivonen, 2018. Helsinki: Otava.

Tatu ja Patu ovat monen nuoren lapsuudesta tutut veljekset, jotka seikkailevat jo kahdessakymmenessä eri kirjassa. Veljekset ovat kotoisin Outolasta, josta kahdeskymmenes kirja kertookin enemmän kuin aikaisemmat. Elämä ja teot-kirja käsittelee Tatun Patun elämää lapsuudesta tutkijan uran alkuun ja nykyhetkeen. Kirjassa pohditaan myös veljesten eroja sekä mukaan mahtuu myös tuttujen haastatteluja. Kirjan loppupuolella on Tatun ja Patun parhaan ystävän Veeran tekemä ”leikekirja”, josta löytyy kuvia kuluneen matkan varrelta.

Veera Virtanen ja esikoulu

Kirjoittanut Anneli Kanto, kuvittanut Noora Katto, 2019. Otava

Veera Virtanen on 6- vuotias reipas tyttö. Hänellä on kaksi siskoa ja kaksi veljeä. Veera on perheen esikoinen ja on tullut hänen aikansa lähteä esikouluun. Veera uskoo pärjäävänsä eskarissa hyvin, sillä osaahan hän jo monenlaisia asioita. Esikouluun päästessään Veera huomaa, ettei kaikki menekään aivan hänen toivomallaan tavalla ja heti ensimmäisessä tehtävässä Veera tekee virheen. Kaiken lisäksi eräs poika ottaa Veeran välittömästi silmätikukseen. Veeran mielestä eskari on ihan typerä paikka, kunnes osat vaihtuvat ja myös Veera pääsee näyttämään, mihin pystyy. Myöhemmin eskari onkin kiva paikka, koska Veera tietää jo, mitä siellä tehdään ja miten siellä ollaan.

Herra Hakkarainen harhateillä

Kirjoittanut ja kuvittanut Mauri Kunnas, 2016. Helsinki: Otava

Herra Hakkarainen on unissakävelijä, joka on tuttu monesta Mauri Kunnaksen kirjasta. Tässä kirjassa Herra Hakkarainen seikkailee muun muassa Aarresaarella ja Pääkallosaarella, ja toisella aukeamalla hän puolestaan katselee hurjaa menoa Paukkulan kaupungissa Villissä lännessä sekä kuuntelee laukkaavien lehmien askellusta Lännensirkuksessa. Kirjassa keskitytään asioiden etsintään ja kysymyksiin, joihin lukija voi etsiä kuvista vastauksia. Jokaisella aukeamalla on muutama lause, joka kertoo, mitä aukeaman kuvassa tapahtuu. Aukeaman kokoisiin kuviin kätkeytyy myös valtava määrä etsittäviä asioita. Kirjan tehtävät sopivat hyvin esimerkiksi lapsen puheenkehityksen tukemiseen.

Siiri ja kauhea kummitus

Kirjoittanut Tiina Nopola, kuvittanut Mervi Lindman, 2010. Helsinki: Tammi.

Siirin ystävä pikku-Otto kertoo nähneensä ullakolla kummituksen ja saa Siirin mukaansa tarkistamaan ullakon. Kummitukseksi kuitenkin paljastuu puoliksi ulkona repsottava ikkunaverho. Myöhemmin pikku-Otto kertoo näkemästään iso-Otolle sekä keski-Otolle, jotka haluavat välittömästi tulla Pikku-Oton luokse yökylään katsomaan kummitusta. Matkalla pikku-Otolle, kaverukset saavat mukaansa myös Siirin. Pikku-Otto ei ole Siirin tulosta niinkään iloinen, sillä hän pelkää Siirin paljastavan, että hän pelkää kummituksia. Myöhemmin yöllä kaverukset näkevätkin useamman kummituksen, mutta kuinka moni niistä onkaan oikea?

Viiru Osaa

Kirjoittanut ja kuvittanut Sven Nordqvist

Viirun mielestä Pesonen ei osaa mitään. Viiru pyytää Pesosta matkimaan itseään, mutta saa usein vastaukseksi ”enpä taida osata” tai osaan kyllä, mutta en halua”. Viiru kuitenkin oppii pian, että Pesonen osaa tehdä jotain todella tärkeää: pakata eväät koriin ja lähteä eväsretkelle. Viiru ja Pesonen ovat viihdyttäneet lukijoita ympäri maailmaa jo useiden vuosikymmenten ajan.

Aina valmiina!

Kuvittanut Fabrizio Petrossi, 2017. Sanoma Media Finland.

Tässä kirjassa Ryhmä Haun koiranpennut pääsevät näyttämään kaikki taitonsa hoitaessaan, jos jonkinlaisia tehtäviä ystävänsä Rikun kanssa. Kirja sisältää kolme tarinaa.

Ensimmäisessä tarinassa pennut pelastavat veden varaan joutuneen kissanpennun, joka myöhemmin joutuu pulaan myös kellotornin huipulla. Lopuksi pennut löytävät myös kissanpennun omistajan ja luovuttavat pennun ylpeänä hänelle.

Toisessa tarinassa pennut ja heidän ystävänsä valmistelevat Vainun yllätysjuhlia. Valmistelut kuitenkin keskeytyvät tuulimyllystä katkenneen siiven vuoksi, jonka korjaamiseen osallistuvat lähes kaikki pennut.

Myöhemmin pennut saavat kiitosta avustaan jopa rouva Pormestarilta.

Kolmannessa ja viimeisessä tarinassa pennut auttavat luolaan pudonnutta kapteeni Turpoa. He löytävät pelastusretkellään myös aarrekartan palasen, joka johdattaakin heidät uuden seikkailun pariin. Myöhemmin aarrearkusta paljastuu muun muassa kuva kapteeni Mustakarvasta, joka muistuttaa erästä Ryhmä Haun pentua huomattavan paljon.